

**BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN HAM PETROL BORU HATTI PROJESİ
ARKEOLOJİK KURTARMA KAZILARI PROJE DOKÜMANLARI: 4**

**BAKU-TBILISI-CEYHAN CRUDE OIL PIPELINE PROJECT
ARCHAEOLOGICAL SALVAGE EXCAVATIONS PROJECT DOCUMENTS: 4**

AKMEZAR

**ÇAYIRLI'DA BİR ORTAÇAĞ VE HELENİSTİK YERLEŞİM
A HELLENISTIC AND MEDIEVAL SETTLEMENT IN ÇAYIRLI**

**BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN HAM PETROL BORU HATTI PROJESİ
ARKEOLOJİK KURTARMA KAZILARI PROJE DÖKÜMANLARI: 4**

**BAKU-TBILISI-CEYHAN CRUDE OIL PIPELINE PROJECT
ARCHAEOLOGICAL SALVAGE EXCAVATIONS PROJECT DOCUMENTS: 4**

AKMEZAR

**ÇAYIRLI'DA BİR ORTAÇAĞ VE HELENİSTİK YERLEŞİM
A HELLENISTIC AND MEDIEVAL SETTLEMENT IN ÇAYIRLI**

**MUHAMMET GÖRÜR
HAMZA EKMEN**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
ARKEOLOJİK ÇEVRE DEĞERLERİ ARAŞTIRMA MERKEZİ**

**GAZI UNIVERSITY
RESEARCH CENTRE FOR ARCHAEOLOGY**

**ANKARA
2005**

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	III
GİRİŞ.....	VII
BÖLÜM I	
ÇAYIRLI VE YAKIN ÇEVRESİNİN TARİHİ VE COĞRAFİ ÇERÇEVESİ	
A. COĞRAFİ KONUM VE ÖZELLİKLERİ.....	10
B. TARİHSEL ÇERÇEVE.....	17
BÖLÜM II	
AKMEZAR KAZI ÇALIŞMALARI.....	21
BÖLÜM III	
MİMARİ BULUNTULAR.....	26
BÖLÜM IV	
KÜÇÜK BULUNTULAR.....	32
BÖLÜM V	
ÇANAK ÇÖMLEK BULUNTULARI.....	36
A. HELENİSTİK DÖNEM SERAMİKLERİ.....	36
B. ORTAÇAĞ SERAMİKLERİ.....	47
BÖLÜM VI	
GENEL DEĞERLENDİRME.....	69
KAYNAKLAR.....	71

SUNUŞ

Hazar Denizi'nin soğuk suları altında yatan zengin doğalgaz ve petrol rezervlerinin uluslararası enerji piyasalarına ulaştırılması düşüncesi 1990'lı yıllarda ortaya çıkmış ve 10 yılı aşkın bir süre içerisinde Türk ve dünya kamuoyunun yakından takip ettiği çok önemli bir gündem maddesi olmuştur. Bu tarihi proje kapsamında Bakü'den başlayıp, Ceyhan'da son bulacak toplam 1774 km uzunluğunda bir boru hattı ile (Türkiye kesimi 1076 km) başta Azeri petrolü olmak üzere bölgede üretilecek yılda 50 milyon ton düzeyinde ham petrolün, Ceyhan'da inşa edilen deniz terminaline ve buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılması amaçlanmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi ile Türkiye bir taraftan bölgedeki jeopolitik gücünü sağlamlaştırmak, diğer taraftan da Güney Kafkasya ve Orta Asya'yı Türkiye ve Akdeniz'e bağlaması planlanan, sağlam ve güvenli "Doğu-Batı Enerji Koridoru" nu oluşturacaktır. Projenin resmiyet kazanmasına yönelik çerçeve anlaşması niteliğindeki "Hükümetler arası Anlaşma-IGA", 18 Kasım 1999'da, İstanbul'da yapılan son AGİT Zirvesi'nde bir araya gelen Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye cumhurbaşkanları tarafından, ABD Başkanı'nın da şahitliğinde imzalanmıştır. 19 Ekim 2000 tarihinde BOTAŞ ile "Anahtar Teslim Müteahhitlik Anlaşması" imzalanmasının ardından BTC HPB Hattı için onay alınmıştır.

Boru hattının Türkiye topraklarında 1076 km uzunluğundaki kısmı, Ardahan, Kars, Erzurum, Erzincan, Sivas, Kayseri, Kahramanmaraş ve Adana illerinden geçmektedir. Posof'dan ülkemiz topraklarına giren boru hattı, Erzurum-Kars Platosu üzerinden geçerek Horasan yakınlarında tektonik depresyonlara girer. Erzurum Ovası üzerinden Tercan, Çayırlı, Erzincan ve Refahiye'nin kuzeyindeki dağlık alanlardan ve platolardan geçen hat Kuzey Anadolu Fayı'nı da keserek, Kızılırmak'ın kaynaklarını aldığı Kızıldağ'ın (3025 m) güneyinden İç Anadolu Bölgesi'ne ulaşır. Bu kesimden itibaren kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan boru hattı, Tecer Dağları sırasının kuzeyinden (Sivas Havzası güneydoğusundan) büyük bir yay çizdikten sonra Ulaş Havzası ve Altınyayla üzerinden Uzunyayla platosuna girer. Buradan Zamantı Çayı'nı geçen boru hattı Pınarbaşı'nın doğusundan Orta Toros Dağları'nın kuzeydoğu köşesinde yer alan Tahtalı Dağları'nı aşarak bir müddet Sarız Çayı Vadisi'ni izler. Bu vadiden güneye yönelen hat Dibek Dağları (2230 m) ile Binboğa Dağları (2957 m) arasındaki yüksek eşikten geçerek Göksun Çayı Vadisi'ne ulaşır. Göksun ve Andırın arasındaki dağ ve yüksek platoları geçerek Kadirli'nin güneyinden Çukurova'nın doğusuna (Ceyhan Ovası kesimi) iner ve Ceyhan'ın güneydoğusunda Akdeniz'e ulaşır.

Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi sağlık ve güvenlik tedbirlerini ön planda tutarak ileri teknolojik standartları uygulayan, doğal, sosyal ve tarihsel çevre değerlerine büyük hassasiyet gösteren ve tüm bu yönleriyle ülkemiz açısından bir "ilk" olan örnek bir projedir.

Doğal çevrenin korunması kapsamında boru hattının geçtiği alanlardaki flora ve faunayı olumsuz etkilerden korumaya yönelik bir çok önlemin alındığı bu örnek projede tüm inşaat faaliyetleri sonrasında arazinin eski yapısına yeniden dönüştürülmesine büyük özen gösterilmiştir. Doğal ve sosyal çevrenin yanı sıra, kültürel miras kapsamında tarihsel çevre değerlerinin kurtarılması ve korunmasında da en gelişmiş etki azaltıcı teknik ve yöntemler uygulanmıştır. Bu amaçla hazırlanmış olan Kültürel Miras Yönetim Planı çerçevesinde toprak altında ve toprak üstünde bulunan tüm tarihsel değerler ulusal ve uluslararası kurumlarca kabul edilmiş standart ve sözleşmelere uygun yüzey araştırma teknikleri ile tespit edilmiş, güzergah değişikliği veya arkeolojik kazılar yoluyla kurtarılmıştır. Diğer taraftan, güzergah üzerindeki arkeolojik dokuya ait verilerin yüzey araştırmaları ve kurtarma kazılarıyla tespit edilmesi, kurtarılması ve eserlerin bölge müzelerine kazandırılmasıyla Türkiye kültürel ve arkeolojik envanterinin tamamlanmasına ve böylece Dünya kültür ve doğa mirasının korunmasına, bunların sonuçlarının yayımlanması yoluyla da Anadolu Arkeolojisine büyük katkı sağlanmıştır.

BTC HPBHP Türkiye bölümü ana müteahhidi olan BOTAŞ 12.03.2002 tarihinde tarihsel çevre değerlerini korumaya yönelik olarak T.C. Kültür Bakanlığı ile bir protokol imzalamıştır. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında ele alınan protokolde ayrıca ilgili Birleşmiş Milletler anlaşmaları (özellikle Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Anlaşması), Valetta sözleşmesi, UNESCO Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Konulu Sözleşme, ICOMOS Archaeological Heritage Plan, IFA-Arkeolojik Gözlem, Saha Değerlendirmesi, Kazı Çalışması Standart ve Kılavuz Hükümler, Dünya Bankası standartları ve kabul edilmiş diğer uluslararası standartlar göz önünde bulundurulmuştur. Tüm bu kanun, sözleşme ve bunlara bağlı standartlara uygun olarak hazırlanan ÇED Raporu içerisinde yer alan Kültürel Miras Yönetim Planı (KMYP) BTC HPBHP Arkeolojik Kurtarma Kazıları için bir çerçeve oluşturmuştur.

BTC HPBH Güzergahı üzerinde, çeşitli nedenlerden dolayı güzergah değişikliği yapılamayan 10 merkezde 15 Mart 2003 – 20 Kasım 2003 tarihleri arasında arkeolojik kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir. Projenin 2003 yılı çalışmalarında söz konusu, planlanmış 10 arkeolojik merkeze ek olarak, 2004 yılında ‘rastlantısal bulgu’ kapsamında ortaya çıkan 7 arkeolojik merkezle birlikte toplam 17 ayrı kazı çalışmasında, Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi’ne bağlı olarak 25 akademik personelin yürütme, denetim ve danışmanlığında, 125 arkeolog, sanat tarihçi, eskiçağ tarihçisi, antropolog, jeomorfolog, jeofizik uzmanı, topograf, restoratör ve yaklaşık 800 işçi görev almıştır.

Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı üzerinde gerçekleştirilen arkeolojik yüzey araştırmaları ve kurtarma kazılarının entegre bir şekilde yürütülmesi kuşkusuz geniş bir çevreden gelen işbirliğinin sonucudur. Projenin oluşturulmasında ve yürütülmesinde en önemli işbirliği T.C. Kültür Bakanlığı (daha sonra T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı), BOTAŞ BTC HPBH Proje Direktörlüğü ve Gazi Üniversitesi Rektörlüğü arasında gerçekleştirilmiştir.

Gazi Üniversitesi eski Rektörü Prof. Dr. Rıza AYHAN'ın projenin kazanılması ve yürütülmesi, Gazi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Kadri YAMAÇ'ın ise yayın çalışmaları aşamasında büyük katkıları olmuştur. Gazi Üniversitesi eski rektör yardımcıları Prof. Dr. Ahmet AKSOY ve Prof. Dr. Metin AKTAŞ, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Cemil YILDIZ, Tarih Bölümü Başkanı ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Arkeolojik Kurtarma Kazıları Projesi Direktör Yardımcısı Prof. Dr. E. Semih YALÇIN projenin yürütülmesinde önemli katkı ve özverili desteklerde bulunmuşlardır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü Orhan DÜZGÜN ve eski Genel Müdür Nadir AVCI, Genel Müdür Yardımcısı İlhan KAYMAZ, olmak üzere tüm Genel Müdürlük çalışanlarının Türkiye'nin bu örnek projesine büyük katkıları yadsınamaz.

BTC HPBH Projesini ülkemize kazandıran ve projenin arkeolojik çevre değerleri ile ilgili gerekli altyapısını sağlayan BOTAŞ Genel Müdürü Rıza ÇİFTÇİ, eski Genel Müdürleri Gökhan BİLDACI, M. Takiyüddin BİLGİÇ ve Salih PAŞAOĞLU, BTC HPBH Proje Direktörleri sırasıyla, Hüseyin ERSOY, H. Doğan ŞİRİKÇİ ve Osman Zühtü GÖKSEL, Direktör Yardımcısı Gökmen ÇÖLOĞLU ve BTC HPBH Projesi Saha Direktörü Burçin YANDIMATA'nın projenin yürütülmesinde büyük katkıları olmuştur. Ayrıca BTC HPBH Proje Direktörlüğü Çevre Departmanı Müdürü Özgür ARARAT ve eski Müdür Ebru DEMİREKLER, GIS uzmanı Çiğdem GÜVERCİN ORHAN, Kültürel Miras Yönetim Birimi Arkeologları Gökhan MUSTAFAOĞLU, H. UĞUR DAĞ, Kılıçhan SEVMEN, Murat YAZGI ve Özgür GÖKDEMİR'in yönetimindeki tüm çalışanlar özellikle projenin yürütülmesi aşamasında büyük özveride bulunmuşlardır.

BTC HPBH Projesinin asıl sahibi BTC Co. gerek Anadolu gerekse Dünya Kültür Mirasına büyük katkılarda bulunmuştur. Türkiye'de petrol boru hattı çalışmalarında arkeolojik değerleri koruma misyonunu üstlenerek ülkemizde bir ilkin gerçekleşmesine vesile olan ve bu konudaki finansal desteği sağlayan BTC Co.'nun katkısı şüphesiz ki en büyük katkıdır. Projenin BTC Co. Türkiye kısmı Çevre Departmanı Müdürü Paul SUTHERLAND'ın çalışmalarımızın realize edilmesinde katkısı çok büyüktür. BTC Co.nun arkeoloji danışmanı, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü Müdürü Dr. Hugh ELTON daima teşvik edici ve destekleyici bir yaklaşım içerisinde olmuştur.

Bu vesile ile Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi tarafından yürütülen BTC HPBH Arkeolojik Kurtarma Kazıları Projesi'nin saha ve yayın çalışmalarında emeği ve katkısı bulunan tüm kurum ve bireylere candan teşekkürlerimizi sunarız.

Yrd. Doç. Dr. S. Yücel ŞENYURT
Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı
Arkeolojik Kurtarma Kazıları Proje Direktörü

GİRİŞ

Bu çalışma, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Arkeolojik Kurtarma Kazıları Projesi çerçevesinde, Erzincan İli, Çayırılı İlçesine bağlı Başköy Köyü yakınındaki Akmezar Mevkii'nde Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi (GÜ-ARÇED) tarafından gerçekleştirilen kurtarma kazısı çalışmalarının bilimsel sonuçlarını içermektedir.

Akmezar ilk olarak 2002 yılında, BTC HPBHP Temel ve Detay Mühendislik Aşaması çalışmaları kapsamında, Gazi Üniversitesi Arkeolojik Miras Yönetim ve Yürütme Ünitesi tarafından yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilmiştir. Akmezar kurtarma kazısı, BTC HPBH Arkeolojik Kurtarma Kazıları Projesi çerçevesinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri, BTC HPBHP Direktörlüğü'nün finansman desteği ve Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi (GÜ-ARÇED) tarafından oluşturulan kazı ekibi ile 10 Temmuz 2003 tarihinde başlamış ve 14 Eylül 2003 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Başkanlığını Erzurum Müzesi Müdürü Mustafa Erkmen'in yaptığı Akmezar kurtarma kazısı Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Halit ÇAL'ın bilimsel sorumluluğu altında gerçekleştirilmiştir. Kazıda Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Ankara Etnografya Müzesi'nden arkeolog İzzet Esen ve Konya Karatay Medresesi, Çini ve Seramik Eserler Müzesi'nden Tolga Çelik görev almıştır.

Kazı çalışmalarında, Gazi Üniversitesi Tapu-Kadastro Meslek Yüksek Okulu'ndan Öğr. Gör. Gülşah Beyazoglu, Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi'nden arkeolog, Belgin Savaş, Resul İbiş, Atakan Akçay Arş. Gör. Candaş Keskin, Özgür Öztürkler, H. Osman Alkan, Yunus Muluk, Yunus Ayata, H. Bayhan Topçu, Gökhan Yıldız ve Hüsnü Genç katılmıştır. Jeofizik çalışmaları Araş. Gör. M. Özgü Arısoy tarafından gerçekleştirilmiştir.¹ Kazıda ele geçirilen tüm çanak çömlek parçaları ve diğer buluntular, Yunus Ekim, Hamza Ekmen ve Z. Filiz Bilir tarafından teknik özellikleri ve formları açısından değerlendirilmiştir. Mimari ve küçük buluntu çizimlerinde, Hamza Ekmen, Yunus Ekim, Resul İbiş ve Emsal Koçerdin, fotoğraflama ve bilgisayar düzenlemelerinde Emrah Karakurum, arşivleme ve kataloglama çalışmalarında Yunus Ekim, Hamza Ekmen ve Z. Filiz Bilir görev almıştır.

Kazı çalışmalarının yapılacağı alan, A (10 x 10 m), B (10 x 10 m), C (7 x 10 m) açmaları ve yürüyüş yolu (1 m) olarak 28 metrelik bir koridor şeklinde sınırlandırılmış alan içerisinde gerçekleştirilmiştir. Bu açmalar içerisinde bulunan A açmaları toprak yığıma alanı

¹ Akmezar kazısında özverili çalışmalarından dolayı tüm ekip üyelerine teşekkürlerimizi sunarız.

VIII

olarak kullanılmış ve yığılan toprak tarım ve kültür toprağı olarak ayrı ayrı muhafaza edilmiştir. B açmaları ise boru hattının geçeceği alan olmasından dolayı öncelikli olarak açılmaya başlanmış açmalardır.

Akmezar mevkiinde sınırlı bir alanda gerçekleştirilen kurtarma kazısından elde edilen sonuçlar Doğı Anadolu ve yakın çevresinin Helenistik Dönem ve Ortaçağ arkeolojisine katkılarda bulunacak niteliktedir.

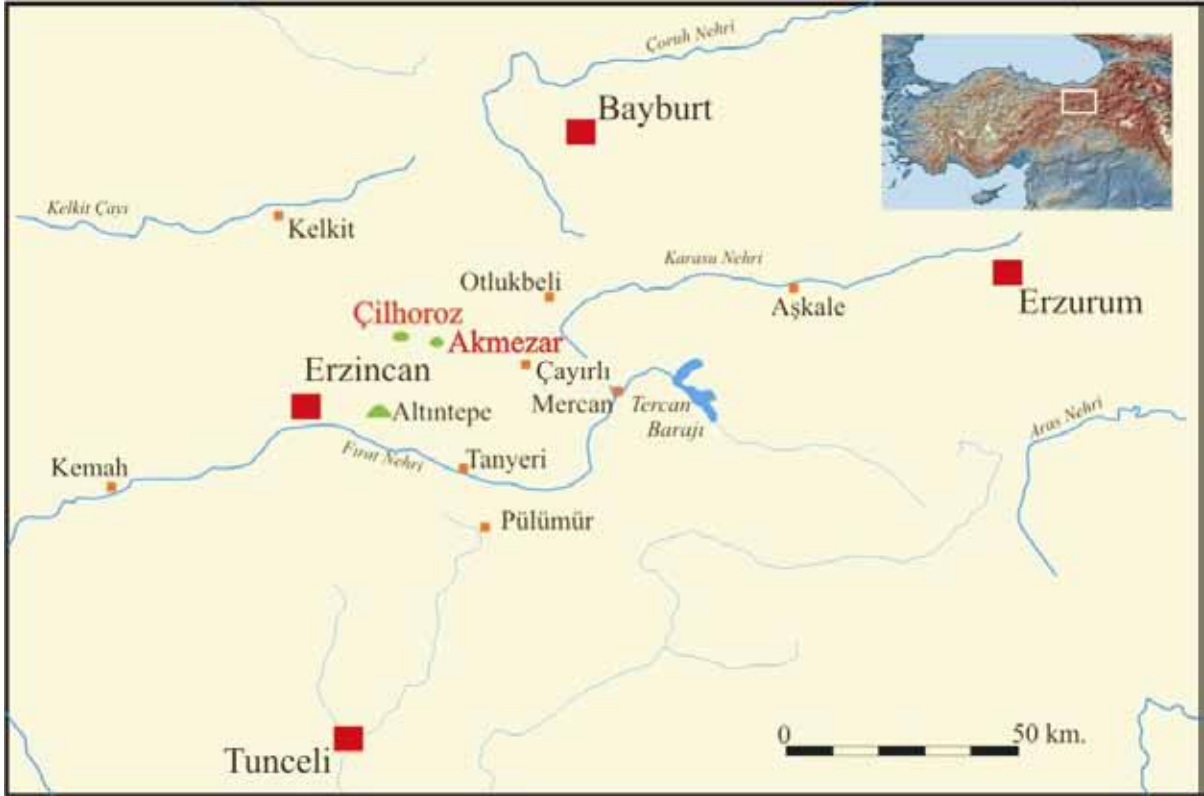
Akmezar kurtarma kazısında özellikle Helenistik Dönem'e ait olduğu görülen seramikler, bu dönem seramiklerinin Erzincan (Çayırılı) bölgesine kadar yayıldığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Helenistik Dönem dışında Ortaçağ'a ait mimari, seramik, metal ve cam buluntular ise 11-14. yüzyıl özellikleri göstermektedir.

BÖLÜM I

ÇAYIRLI VE YAKIN ÇEVRESİNİN TARİHİ VE COĞRAFİ ÇERÇEVESİ

A. COĞRAFİ KONUM VE ÖZELLİKLERİ

39° 47' 27" Kuzey enlemi, 40° 00' 10" Doğu boylamları arasında; Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde Erzincan İli sınırları içerisinde, Erzincan ilinin kuzeydoğusunda Çayırılı İlçesi yer almaktadır. Doğusunda Tercan ve Aşkale İlçeleri, batısında Erzincan Merkez İlçesi, Kuzeyinde Bayburt İli ve Otlukbeli İlçesi, Güneyinde Erzincan Merkez ve Tercan İlçeleri yer almaktadır (**Resim: 1**).

Resim 1: Çilhoroz ve Yakın Çevresi

Kuzeyden Otlukbeli Dağları (2260 m.), batıdan Esence (Keşi) Dağları (3549 m.) (**Resim 2**), güneyden Bağırpaşa (3292 m.) ve Serçelik Dağları (3078 m.), doğudan ise Dumanlı (2710 m.) ve Kılıçkaya Dağları (2669 m.) Çayırılı İlçesi'nin etrafını çevrelemiştir.²

Erzincan İlinin idari sınırları ise Çayırılı, Tercan ve Otlukbeli İlçeleri belirlemektedir. Sahanın kuzeyinde Bayburt'un Merkez ve Demirözü İlçeleri, doğusunda Aşkale ve Çat (Erzurum), güneyinde Pülümür (Tunceli) ve Kiği (Bingöl), batısında ise Üzümlü (Erzincan) ilçeleri bulunmaktadır. Etrafı yüksek dağ ve platolarla çevrili olan bu sahanın yüzölçümü 3072 km² kadardır. Bu alanın büyük bir bölümü dağlık ve tepelik araziler oluşturmaktadır. Ovanın deniz seviyesinden yükseltisi, 1370-1500 m.ler arasında değişmektedir. Dolayısıyla, ova tabanı ile onu çevreleyen dağlar arasında yer yer 2000 m.yi aşan yükselti farkları bulunmaktadır.³

Sahanın merkezi kısmını işgal eden ovalık alanlardan çevredeki dağlık alanlara gidildiğinde, aşımın azlığı bazı tepe ve sırtlara rastlanmaktadır. Bu morfolojik görünüm, özellikle Başköy-Çayırılı depresyonu ile Büklümdere-Başbudak hattında dikkat çekicidir. Çilhoroz ve Akmezar yakınlarında da gözlenebilen tepelikler de bahsi geçen bu durumu teyit etmektedir (**Resim 2**). Yükseklikleri 1750-2000 m.ler arasında değişen bu tepe ve sırtlar arasında nispeten genişlemiş alüvyal düzlükler yer alır.

Resim 2: Başköy ve Laçyonun Taşı

² Yazıcı 1998: 266.

³ Erinç 1953: 113.

Tercan'ın doğusu (Yaylacık köyü civarı) ile güneydoğudaki Kalecik. Oğulveren. Başbudak ve Güzbulak köyleri çevresinde daha çok volkanik unsurlardan oluşan tepeler (Karataş tepe 1716 m. Kocababa tepe 2015 m, Yıldıztepe 1776 m.. Karapınar tepe 1639 m. ve Akcaviren tepe 1900 m. gibi) yaygındır. Volkanik kütlelerin en önemlisini ise, hemen tamamen bazali lavlarından oluşan Höbek dağı (2339 m.) meydana getirmektedir.⁴

Sahanın kuzey ve batısında yer alan; Kızıltepe (1565 m.), Karayatak Tepe (1536 m.) , Hoşirik tepe (1845 m.), Harman Tepe (1560 m.) Kırklar tepe (1750 m.), Sarıgüney Tepe (1997m.) Kösetepe (1760 m.) ve Karaağaç Tepe (1855 m.) gibi tepeler ise, üst Miyosen karasal oluşukları (konglomera, kumlası, kireçtaşı) aşındırılması sonucunda oluşmuşlardır.⁵

Çayırılı ve Tercan Ovası'nın etrafını yüksek dağlar çevrelemektedir. Bu dağlardan ovayı batı ve kısmen güneybatıdan sınırlandıran Esence Dağları (Keşiş) (**Resim 3**), sahanın en yüksek ve en devamlı ünitesini oluşturur. Esence Dağı silsilesi batıdan doğuya doğru Keşiş Dağı (3549 m.), Soğanlı Dağı (3065 m.) Çiçekli Dağı (3105 m.), Kapılıdağ (1905 m.) ve Mirpet Dağı (3115 m.) gibi isimlerle anılan dağlık kütlelerden oluşmaktadır. Esence dağları, eksenini yüksek düzlüklerden geçen ve büyük bir antiklinal halindedir.⁶ Ancak antiklinal ekseninin yüksekliği, merkezi kesimden doğuya ve batıya doğru gidildikçe alçalmaktadır.

Resim 3: Çilhoroz'un Güneyindeki Esence Dağları

⁴ Yazıcı 1998:270-271.

⁵ Ketin 1969: 1-28.

⁶ Akkan 1964: 45-50.

İlçenin kuzeyini adeta bir set gibi kapatan ve güneybatı-kuzeydoğu yönünde yaklaşık 80 km. kadar uzanan Otlukbeli batı kısmına Çimen, doğu kısmına ise Kop Dağları adı verilmektedir. Otlukbeli Dağları'nın Tercan Ovası'na bakan (güney) yamaçları, Karasu Irmağı'nın kolları tarafından, tepeler ve sırtlar oluşturacak şekilde yarılmıştır.⁷

Şiddetli karasal iklim karakteri gösteren Doğu Anadolu Bölgesi'nde bu karakter doğuya doğru gidildikçe etkisini daha da artırır. Bölgede kış mevsimi çok uzun, şiddetli ve karlı geçmektedir.. Buna karşılık yaz mevsimi daha kısa olmakla beraber, sıcak geçmektedir. Bu nedenle yıllık sıcaklık farkları genellikle 25°C'den fazladır. Şiddetli karasallığın etkileri, bölgenin sıcaklık, basınç ve yağış rejimlerinde, kar örtüsünün süresinde, daimi kar ve orman örtüsü sınırlarının yüksekliğinde çok açık bir şekilde kendisini belli etmektedir.⁸ Depresyonlar hariç tutulursa Doğu Anadolu'da yağışların yıllık toplam miktarı 500 mm.nin üzerindedir.⁹

Doğu Anadolu bölgesi, yaz mevsiminde yüksek sıcaklık ve düşük nemlilik şartlarında yağışlara yer vermeyen, tropik kökenli hava kütlelerinin etkisinde kalır. Ancak bu genel durumdan farklı olarak zaman zaman cephesel sağanak yağışlara yer veren kısa süreli (1-2 gün) hava devreleri de belirmektedir.¹⁰ Bölgenin çeşitli kesimlerinde farklılaşmalar olmakla birlikte en fazla yağış ilkbahar, en az yağışla yaz mevsiminde düşmektedir. Doğu Anadolu bölgesi geneli için yukarıda belirtilen iklim karakteri bazı farklılaşmalara rağmen büyük oranda Çayırılı ve çevresi için de geçerlidir.¹¹

Ortalama sıcaklıkların yıl içerisindeki durumu Çayırılı, Tercan ve Erzincan'da birbirine oldukça paralellik gösterir. Ancak yükselti ve bakı farklılıkları dolayısıyla yerel bazı değişiklikler görülebilmektedir. Bu durum kendisini ortalama sıcaklıkların 0°C'nin altında olduğu aylarda belli etmektedir.¹² Birbirinin devamı durumundaki bu ovalarda, yıllık ortalama sıcaklığın böyle kısa mesafelerde farklılıklar göstermesi, her şeyden önce yükseklikle ilgilidir.¹³

⁷ Yazıcı 1998:272.

⁸ Yazıcı 1998:274.

⁹ Çölaşan 1970: 11.

¹⁰ Nişancı 1979: 19.

¹¹ Yazıcı 1998:74.

¹² Erzincan'da sayısı ikiye (Aralık, Ocak) ancak bulurken, Çayırılı ve Tercan 'da yüksekliğin artması nedeniyle üç aya (Aralık, Ocak, Şubat) çıkmaktadır.

¹³ Erzincan Ovası'nda 1020 m. kadar olan yükselti, Tercan Ovası'nda 1450 m.yi bulmaktadır. Erzurum Ovası'nda ise 1850 m.ye erişmektedir. Yazıcı 1998: 276.

Çayırılı'da, Ekim-Haziran ayları arasındaki 9 aylık devrede sıcaklıklar sıfırın altında seyretmektedir. Tercan'da buna eylül ayının da eklenmesiyle, sözü edilen devre 10 ayı bulmaktadır. Yıl içerisinde don ihtimali olan zamanın bu kadar uzun olması, yörede bir çok kültür bitkisinin yetiştirilebilmesini güçleştirmektedir.

Çayırılı'da yıllık ortalama yağış tutarının aylara dağılışı oldukça düzensizdir. Mayıs ayında artan yağış değerleri daha sonra hızla azalarak ağustos ayında en düşük değerlere ulaşmaktadır. Eylül ayından itibaren tekrar yükselmeye başlayan yağış değerleri, ekim ayında tekrar arttıktan sonra şubat ayına kadar sürekli azalmaktadır. Yağışın mevsimlere göre dağılışı incelendiğinde, ilkbahar mevsiminde yağışların arttığı, yaz mevsiminde ise asgari seviyeye düştüğü görülmektedir.¹⁴

Çayırılı-Tercan Ovası ve çevresinde çeşitli türdeki bitki topluluklarının dağılımı ve özellikleri üzerinde iklimin kesin bir tesiri olduğu hemen ilk bakışta anlaşılır. Bu nedenle Çayırılı Ovası ve yakın çevresinde “doğal stepler”, yüksek kesimlerinde ise “ağaçlı stepler” ile yer yer “orman kümeleri” yer almaktadır.¹⁵

Çayırılı ve çevresi, erken dönemlerden itibaren başlayan kültürel faaliyetler doğal bitki örtüsünü büyük ölçüde değiştirmiş, ve bunun sonucunda ova tabanı ve çevresi büyük oranda tarım alanı haline gelmiştir.¹⁶

Step sahalarının dışına Esence, Bağırpaşa, Dumanlı ve Kılıçkaya gibi dağlık alanların özellikle kuzeye bakan yamaçlarında meşe ormanları yer almaktadır. Bu ormanlar içerisinde yer yer ardıç, sarıçam ve titrek kavak türlerine de rastlanır. Yöredeki ormanların büyük bölümünü sarıçam ormanları, kalanını ise meşe ormanları oluşturmaktadır. Bölge ormanları baltalık karakterde olduğundan hemen tamamen yakacak temininde yararlanılmaktadır.¹⁷

Orman üst sınırından itibaren Alpin ve Subalpin çayırlardan oluşan bitkiler yaygınlık kazanmaktadır. Bunların hayvan besleme kapasiteleri yüksek olduğundan, önemli bir yaylacılık potansiyeli vardır. Zaten bu nedenle her yıl yöreye Tunceli, Elazığ ve Diyarbakır yörelerinden yaylacılık amacıyla binlerce baş hayvan getirilmektedir **(Resim: 4)**.¹⁸

¹⁴ YAZICI 1998:74-Şekil 5.

¹⁵ YAZICI 1998:279-Resim:7.

¹⁶ YAZICI 1998:280-Resim:8.

¹⁷ YAZICI 1998:280-81-Resim: 9-10.

¹⁸ YAZICI 1998:281.

Resim 4: Çayırılı'daki hayvancılık aktiviteleri

Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli akarsularından biri olan Karasu Irmağı'nın yaklaşık 37 km'lik uzunluğu Tercan Ovası'ndan geçmektedir. Karasu Irmağı'nın, karmaşık bir rejime sahip olduğu görülür. Yağış rejimine bağlı olarak Karasu Irmağı'nın debisi artmakta, sonbahardan sonra ise yavaş yavaş azalmaktadır.¹⁹ Bu durum, Karasu ırmağının “Yağmurlu-karlı karmaşık rejim tipi” gösterdiği, ancak bu rejimin meydana gelişinde kar etkilerin, yağmur etkilerden çok daha kuvvetli rol oynadığı görülmektedir.²⁰

Yöredeki diğer akarsular kaynaklarını çevredeki dağlık kesimlerden alarak Karasu'ya karışan “kol akarsular” durumundadır. Güney-kuzey uzanışlı bu akarsular ova tabanına ulaştıkları yerde, sahanın genel eğimi doğrultusunda batı-doğu yönünde yön değiştirerek birbirleriyle birleşirler. Bunun sonucunda Karasu Irmağının önemli kollarından biri olan Balıklı Çayı meydana gelmektedir.²¹

¹⁹ YAZICI 1998:282-83-Şekil:6.

²⁰ Erinç 1953: 93-119.

²¹ YAZICI 1998:284-Tablo 5.

Çayırılı ve çevresinde yer alan göller, oldukça küçük ve önemsizdir. Ancak oluşumlarına göre ele alındığında: tektonik göl, sirk gölü, karstik göl, sel gölü ve yapay göl olmak üzere, farklı göllerin bulunduğu görülmektedir. Sahada çeşitli jeolojik dönemlere (Mesozoik-Kretase. Tersiyer-Miyosen) ait kalker formasyonları değişik şekillerde (kısmen tabakalı veya bloklar halinde) yer almaktadır. İşte bu formasyonlar üzerindeki erime çukurluklarının bazıları sularla dolarak göl haline gelmişlerdir. Bunlardan en dikkat çeken Çaykent Köyü'nün güneyinde metamorfik kalkerler üzerinde yer almakta ve "Acıgöl" adıyla bilinmektedir ve dipten gelen kaynaklarla beslenmektedir. Gölün suları Karasu Irmağına karışmaktadır. Göller Köyü çevresindeki alt Miyosen denizci kalkerleri üzerinde irili ufaklı dört göl bulunmaktadır. Bunlardan 1870 m. yüksekliğinde yer alan ve obruk niteliği gösteren göle "Dipsiz Göl" adı verilmektedir. Tunaçayırı Köyü'nün kuzeydoğusunda 2200 m. izohipsi ile çevrelenen çukurluk ise jips erimesi sonucunda oluşmuştur ve yağışlı dönemlerde sularla dolmaktadır. Bu geçici göl "Müminağa Gölü" olarak bilinmektedir.

Tercan ovasının batısını sınırlandıran Esence dağlarının zirve kesimlerinde pleistosen buzullaşmasının izleri olarak yer almış bulunan sirk gölleri, bir başka göl grubunu oluşturmaktadır. Bu tür göller özellikle Keşiş tepesi (3549 m.) ile Urlagediği tepesi (3518 m.) arasında yoğunluk kazandığından bu kesim "Yedigöller" adıyla bilinmektedir.²² Bu göllerin gideğenleri, tekne vadiler içerisinde Çayırılı-Başköy depresyonuna doğru akarak Büyük çayın kollarını oluşturmaktadır. Otlukbeli'nin 6 km. kadar kuzeybatısında bulunan ve aynı adla anılan göl ise (Otlukbeli gölü), oluşum yönünden ender rastlanan bir göl tipini meydana getirmektedir.²³ Yüzölçümü 6,5 km² kadar olan bu göl maden sularının biriktirdiği traverten seddinin gerisinde oluşmuştur. Hızlı tortullaşma sonucu, alanı gün geçtikçe daralmaktadır.²⁴

²² Akkan and Tuncel 1993: 225-241.

²³ Akkan and Tuncel 1993: 99-113.

²⁴ Yazıcı 1998:286.

B. TARİHSEL ÇERÇEVE

Çayırılı'nın Tarih Öncesi Devirleri ile ilgili kesin bilgiler bulunmasa da; yakınındaki Erzurum gibi komşu illerde de yapılan bazı araştırmalar, bölge tarihinin genel olarak, "Paleolitik Çağ"a (Yontma Taş Devri) kadar indiğini göstermektedir.²⁵

Çayırılı'nın, Paleolitik Dönem sonrasına ilişkin veriler ise Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaygın bir şekilde görülen ve Karaz kültürü olarak bilinen, Geç Kalkolitik Dönem ile Erken Tunç Çağı I aralığına tarihlenen homojen kültür sayesinde daha netleşmektedir.²⁶ Bölgede yapılan araştırmalar Erzincan- Çayırılı'nın da bu kültür çerçevesi içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır.²⁷

"Tarihi Devirler" de, Erzincan ve çevresi hakkında, Hitit ve Asur yazılı kaynaklarında önemli bilgiler verilmektedir. M.Ö. 3. binde Anadolu'ya Hurri ve akraba kabilelerinin göçlerinden sonra, M.Ö. 2. binde Doğu Anadolu Bölgesi'nde bu kabileler tarafından küçük beyliklerin kurulduğu görülmektedir. Bunlar arsında Hittit kaynaklarında adı geçen Hayaşa Beyliği, Erzurum ve Erzincan arasına lokalize edilmektedir.²⁸

M.Ö. 1. binin başlarında Asur Devleti'nin giderek güçlenmesi ve Hurri-Mitanni Devleti'nin zayıflayarak tarih sahnesinden çekilmesi ve Doğu Anadolu Bölgesi üzerine Asur saldırılarının artması üzerine bölgede ki Urartu kabileleri bu tehlike karşısında Asur'a karşı birleşmişlerdir. Böylelikle merkezi Van (Tuşpa) olmak üzere Urartu devletinin temelini oluşturan politik güç olarak kurulmuştur.²⁹

Urartu'nun yıkılmasının ardından kısa süre İskit egemenliğine giren Erzincan ve çevresi daha sonra Medler ve Perslerin hakimiyetine girmiştir. Pers kralı Dareios I döneminde oluşturulan eyalet sistemiyle bölge "Armina/Arminya Satraplığı'na (13. Satraplık) eklenmiştir.³⁰

İskender'in doğu seferi sırasında Helenistik Krallıkların sınırlarına dahil olan bölge M.Ö. 334'ten M.Ö. 1. yüzyıla kadar Part, Roma ve Ermeniler arasında yaşanan mücadelelerin ortasında kalmıştır.

²⁵ Koşay 1974: 42.

²⁶ Koşay 1974: 44.; Arsebük 1979: 82.; Ekmen 2005: 185.

²⁷ Burney 1959: 167.

²⁸ Garstang and Gurney 1959: 36 vd.; Burney and Lang 1971: 1979.; Kınal 1962: 42.

²⁹ Erzen 1992: 27.

³⁰ Lloyd 1997: 121.

İslam fetihlerinin Kafkaslara kadar ilerlemesinin ardından bölge Arap hakimiyeti içerisine girmiştir.³¹ Ancak M.S. 754-755 yıllarında Bizans'ın bölgeye yaptığı sefer sonucunda Kemah ve çevresi tekrar Bizans hakimiyetine girmiştir. Bölgenin Bizans hakimiyetine girmesinin ardından Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Araplar ile Bizans arasındaki mücadelelere sahne olmuştur. 11. yüzyılın ortalarından itibaren Türklerin Doğu Anadolu bölgesine yaptığı seferlerin ardından yıpranan bölge 1071 Malazgirt Savaşını Bizans'ın Selçuklulara kaybetmesi ile Selçukluların hakimiyetine girmiştir.

1071 Malazgirt savaşından kısa bir süre sonra Erzincan ve çevresi Selçuklu Sultanı Alp-Arslan tarafından Emir Mengücek'e bırakılmıştır. Emir Mengücek Erzincan, Kemah, Şarki-Karahisar'da gerçekleştirdiği seferler sonucu bu bölgede merkezi Kemah olmak üzere Mengücek Beyliği'ni kurmuştur.³² Mengücek Gazi'nin ölümünün ardından yerine oğlu İshak geçmiştir. Mengüceklerle aynı dönemde Mardin Bölgesi'nde kurulan Artukluların, arasının İshak döneminde açılması nedeniyle Artuklu Beyi Belek Mengücekliyle saldırmıştır. İshak bu durum karşısında Trabzon dükası Konstantin Gabras ile ittifak yapmıştır. Belek ise bu ittifaka karşı Damışmendlilerle işbirliği yapmıştır. Şiran Kalesi yakınlarında yapılan savaş İshak ve Gabras'ın kaybetmesi sonucu her ikisi de esir düşmüştür. Gabras fidye ödeyerek kurtulurken; İshak Damışmendli Beyliği'nin beyi Danişmend Gazi'nin damadı olması nedeniyle serbest kalabilmiştir.

İshak'ın ölümünden (1142) sonra giderek zayıflamış durumda olan Mengücek Beyliği, onun oğulları arasında bölünmüştür. Kemah ve çevresinde Melik Mahmud, Erzincan'da Davud Şah, Divriği bölgesinde ise Süleyman-Şah hakimiyet kurmuştur. Melik Mahmud'un, ölümünden sonra Kemah, Erzincan Beyliği'nin, Davud Şah'ın ölümünden (1151) sonra ise Erzincan ve Kemah Süleyman Şah'ın himayesine girmiştir. Ancak daha sonra Davud-Şah'ın oğlu Fahreddin Behram-Şah 1165 yılında babası döneminde kaybedilen toprakları geri almıştır.³³

Fahreddin Behram-Şah döneminde Erzincan kültür ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde imar faaliyetlerine oldukça önem verilmiş ve şehirde birçok yapı inşa edilmiştir. Ayrıca bu dönemde Fahreddin Behram-Şah'ın adına para bastırıldığı bilinmektedir. Bu paraların bir yüzünde Fahreddin Behram-Şah'ın adı diğer yüzünde Selçuklu sultanlarının adı yazmaktadır. Bu durum Mengüceklerin Fahreddin Behram-Şah dönemindeki

³¹ Grousset 2005: 285-286.

³² Turan 2001: 55-56.

³³ Turan 2001: 61.

ekonomik durumunun yanı sıra Selçuklulara bağlılığını da göstermektedir. Ayrıca Fahreddin Behram-Şah'ın kızının Selçuklu sultanı I. İzzedin Keykavus ile evlenmesi ile Selçuklular ile Mengücekler arasındaki ilişki daha artmıştır.³⁴

Selçuklu sultanı II. Kılıç-Arslan döneminde Danişmendlilerin ortadan kaldırılmasının ardından Mengüceklerde Selçuklu himayesinde varlıklarını devam ettirmişlerdir. 12. yüzyılın başlarından itibaren Moğolların Anadolu'ya seferlere başlaması nedeniyle Doğu sınırlarını emniyet altına almak isteyen I. Alâeddin Keykubat 1228 yılında Erzincan, Çayırılı ve Kemah'ı ele geçirerek Mengücek Beyliğini ortadan kaldırmıştır.³⁵

Kösedağ Savaşı'nı (1243) Selçukluların kaybetmesinden sonra yapılan anlaşma gereği Erzincan ve çevresi Selçuklu hakimiyetinde kalmıştır. Ancak 1335 yılında İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın ölmesi üzerine, Moğol beylerinden Alâeddin Eretna ve oğlu Gıyaseddin Mehmed döneminde fethedilen Kemah, Erzincan, Sivas, Ankara, Kayseri ve Şarki-Karahisar toprakları üzerinde Eretna Beyliğini kurmuşlardır. Bu tarihten sonra Erzincan ve çevresi Eretna oğullarından Mutahharten'in hakimiyetine girmiştir. Mutahharten döneminde Erzincan ve çevresi diğer Sivas'ta hakimiyet kuran Eretna beylerinden Kadı Burhaneddin ve Akkoyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman Bey'in saldırılarına maruz kalmıştır.

Kadı Burhaneddin'in Kara Yülük Osman tarafından öldürülmesinden sonra (1398) Sivas'ı geçiren Osmanlı Sultanı Yıldırım Bâyezid, Erzincan emîri Mutahharten'in kendisine tâbi olmasını istemiştir. Ancak Erzincan emirî, bunu kabul etmeyerek Timur ile ittifak yapmıştır. Bu nedenle Sivas'a saldıran Timur şehri yakıp yıkmıştır (1400), Bu durum karşısında Yıldırım Bâyezid Erzincan ve Kemah üzerine yürüyerek Mutahharten'in elinden bu bölgeleri almış ve kendisini esir etmiştir. Ancak Mutahharten'in müttefikleri Timur bu durum karşısında Kemah ve Erzincan'ı ele geçirerek tekrar Mutahharten'e teslim etmiştir.

Kemah ve Erzincan civarı, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın 1467'de Karakoyunlu devletini ortadan kaldırarak buraları hakimiyeti altına almasına kadar geçen sürede, birbirlerine rakip bu iki Türkmen topluluğu arasında sık sık el değiştirmiştir. Bunların birbirleriyle olan

³⁴ Turan 2001: 63-64.

³⁵ Turan 2001: 65-66.

mücadeleleri yüzünden başta Erzurum, Erzincan, Tercan ve Bayburt olmak üzere Doğu Anadolu'nun birçok şehir, köy ve kasabası, büyük ölçüde tahribata uğramıştır.³⁶

Akkoyunluların bölgeyi fethetmeleri sonrasında huzura kavuşan Erzincan-Çayırılı bölgesi, Uzun Hasan'ın (1453-1478) ölümünden sonra Akkoyunluların zayıflaması sonucu Erzincan ve Kemah kalesi de 1503 yılında Safevilerin ele geçirmesiyle yeniden karışıklılara sahne olmuştur. Osmanlı sultanı Yavuz'un Doğu Anadolu bölgesinde ve İran'da Safevilerin giderek yayılması üzerine büyük bir ordu ile Safevi seferine başlamıştır.³⁷ Sinop beyi Karaca Paşa 500 kişilik bir kuvvetle Erzincan bölgesine gönderilmiştir.³⁸ Yavuz Sultan Selim'in haberini alan Erzincan'daki çevredeki emirleri itlerini bildirerek Osmanlı himayesini kabul etmişlerdir.

Osmanlı'nın bölgeyi kolayca ele geçirmesinin ardından (1514) burada Tercan, Bayburt, Şebinkarahisar ve Canik (Trabzon) sancaklarını da kapsayan "Erzincan-Bayburt Eyaleti" oluşturulmuştur. Yavuz Sultan Selim tarafından Bıyıklı Mehmed Paşa'ya Erzincan ve çevresindeki yörelerin fethini gerçekleştirmesi nedeniyle eyaletin yönetimi verilmiştir.³⁹

1514 yılından sonra bölge 1916 yılına kadar Osmanlı himayesinde kalmıştır, 1916 yılında Rusların işgaline uğramış ve 22 Şubat 1918'de tekrar geri alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllardan 1936 yılına kadar Erzurum'a bağlı olan Tercan, aynı yıl yapılan idari değişiklik sonucu Erzincan'a bağlanmıştır. 1954 yılında yapılan yeni idari düzenleme sonucunda ise bölgedeki Çayırılı Kasabası da "kaza" statüsüne alınmıştır.

³⁶ Sümer 1967: 83-102.

³⁷ Tekindağ 1968: 57.

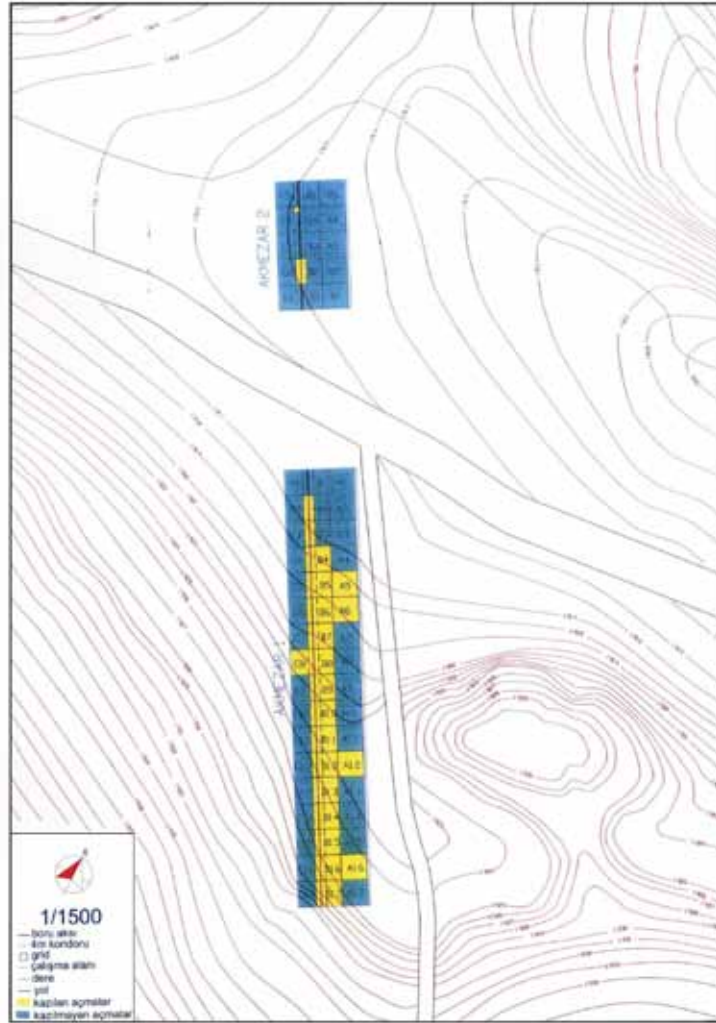
³⁸ Tekindağ 1968: 61.

³⁹ Miroğlu 1975: 23-28.

BÖLÜM II

KAZI ÇALIŞMALARI

Akmezar kazı alanında çalışmalar BTC HPBH'nin 28 m genişliğindeki koridoru içerisinde gerçekleştirilmiştir. Kazı alanı, yüzeyden toplanan seramik dağılımından hareketle söz konusu koridorun 220 x 28 metrelik kısmının arkeolojik hassasiyete sahip olabileceği düşünülmüş ve kazı planlaması yapılmıştır. Kazı çalışmalarında özellikle boruların döşeneceği B koridoruna öncelik verilmiştir. Bu doğrultuda 28 m koridoru A (10 x 10 m), B (10 x 10 m), C (7 x 10 m) olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. 220 m uzunluğundaki alanın karelaj çalışmaları **(Resim: 5)** tamamlandıktan sonra, kazı çalışmalarına başlanmıştır.

Resim 5: Akmezar kazı alanı topografik planı.

Kazı alanı, Çayırılı-Erzincan yolu ile ikiye ayrılmış olduğundan yolun güneyinde kalan kısım Akmezar 1, kuzeyindeki arkeolojik dokunun aza olduğu alan ise Akmezar 2 olarak adlandırılmıştır. Akmezar 1 alanında toplam 19 açmada çalışılmıştır. Bu açmalardan da B 4-10 ve B 17 açmaları ile A 5, 6 ve A 16 açmalarında mimari olabilecek temel kalıntılarına rastlanmıştır. Yolun kuzeyinde kalan Akmezar alanında açılan biri 4 x 10 m boyutlarındaki C2, diğeri 2 x 2 m boyutlarındaki C4 sondajında yapılan tesviye çalışmalarının sonucunda herhangi bir arkeolojik veriye rastlanmamıştır.

B 4, B 5 ve A 5 açmalarında gerçekleştirilen tesviye çalışmaları sonucunda, herhangi bir plan vermeyen taşlar ortaya çıkarılmıştır. Ancak bu açmaların devamında yer alan B 6 ve B 7 açmalarında mimari temel kalıntıları ve döşeme tespit edilmiştir. B 6 açmasında kuzey-güney yönünde uzanan iç ve dış yüzünde orta büyüklükte düzgün taşlardan, arası ise daha küçük moloz taşlarla doldurulmuş duvar kalıntısı açığa çıkarılmıştır (**Resim 6**). B 6 ve B 7 açmaları içerisinde yoğun olarak seramik parçaları ile az sayıda metal buluntuya rastlanmıştır.

Resim 6: B 6 açmasındaki mimari temel kalıntısı.

Resim 7: B 6 ve A 6 açmalarındaki tandırlar.

Kuzey-güney doğrultusundaki yapının doğuya doğru köşe yapan duvarının 1.5 m doğusunda bir bölümü B 6 açmasında bir bölümü de A 6 açmasında kalan bir tandır yer almaktadır (**Resim 7**). Tandırın yaklaşık 1 m kadar kuzeydoğusunda A 6 açması içerisinde içi daha sonra ki dönemlerde yerleştirilmiş döşeme taşları tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiş bir tandır daha açığa çıkarılmıştır (**Resim 8**).

Resim 8: A 6 açmasındaki tandır.

B 6 açmasının güneydoğu ucunda beliren döşeme taşlarının B 7 açmasında da yaklaşık 2.5 m kadar devam ettiği görülmüştür (**Resim 6**). B 6 ve B 7 açmalarında görülen mimari kalıntıların devamı edebileceği düşüncesiyle açılan B 8 açmasında ise yaklaşık 1 m'si korunmuş doğu-batı yönünde uzanan bir başka duvar daha tespit edilmiştir (**Resim 9**). B 8 açmasında çok az bir kısmı görünen duvarın, C 8 açmasında gerçekleştirilen çalışmalarda devam etmediği anlaşılmıştır.

Resim 9: B 8 açmasındaki duvar kalıntısı.

B 9 açmasında ise doğu-batı yönünde yaklaşık 4 m'si korunmuş, kuzey-güney yönünde ise 1 m devam eden köşe yapan duvarların batısında döşeme taşları ortaya çıkarılmıştır (**Resim 10**). Tüm alanda yapılan derinleşme çalışmalarında çok sayıda seramik parçası, metal objeler ve kemik parçaları bulunmuştur. B 10 açmasında gerçekleştirilen çalışmalarda döküntü taşlar ile bir tandır açığa çıkarılmıştır. Tandırın hemen yanında da in-situ durumda bir çömlek bulunmuştur (**Resim 11**).

Resim 10: B 9 açmasındaki döşeme ve duvar kalıntısı.

Resim 11: B 10 açmasındaki in-situ durumda ortaya çıkarılan tandır ve çömlek.

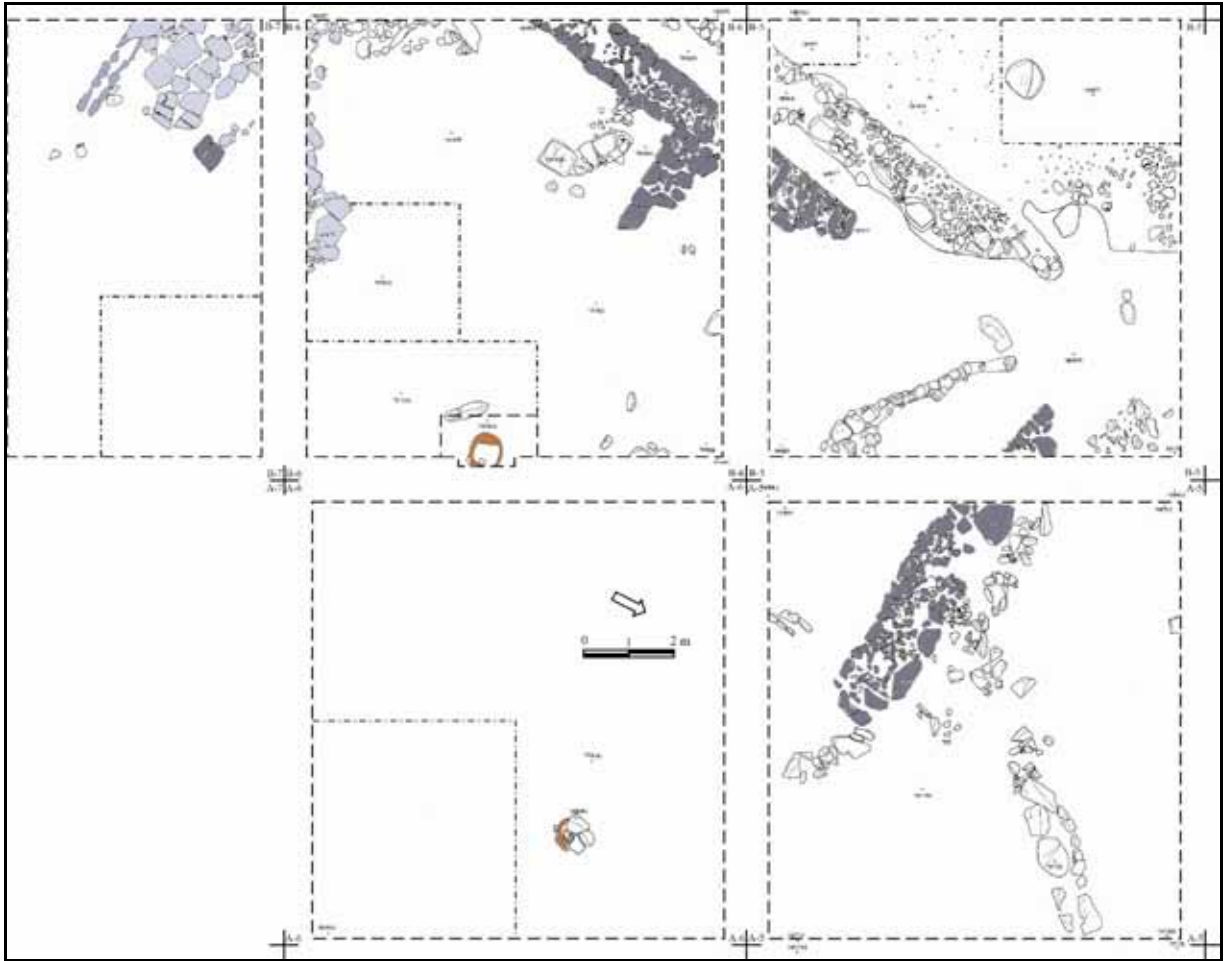
B 11-16 açmalarında gerçekleştirilen çalışmalarda ise arkeolojik öneme sahip mimari kalıntı ile karşılaşılmamıştır. Ancak B 17 ve A 16 açmalarındaki çalışmalarda, belli bir mimariye ait olmayan döküntü taşlar ortaya çıkarılmıştır. A 16 açmasında 6-8/a plankarelerinde işlevi tespit edilemeyen düzgün, işlenmiş bir taş ele geçirilmiştir. Bu alandaki çalışmalarda yine seramik ve metal bulutular ele geçirilmiştir.

BÖLÜM III

MİMARİ BULUNTULAR

Akmezar 1, alanında toplam 19 açmada gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda B 4-10 ve B 17 açmaları ile A 5, 6 ve A 16 açmalarında mimari temel kalıntıları, duvar ve döşeme taşlarına rastlanmıştır. Ortaya çıkarılan mimari kalıntılar, oldukça tahrip olmuş olmaları nedeniyle, ait oldukları mekan veya yapının planını verebilecek nitelikte değildir.

B 6 açmasında kuzey-güney yönünde uzanan 110-120 cm kalınlığındaki duvarda örgü malzemesi olarak iç ve dış yüzde orta büyüklükte düzgün kesme taşlar, duvarın içinde ise daha küçük boyutlu moloz taşlar ve toprak dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır (**Resim 12**). Muhtemelen yapının dış duvarını oluşturan bu duvarın, B 6 açması içinde, 4. m den itibaren doğu-batı yönünde 2. 60 m uzunluğunda, en korunaklı bölümü 60 cm kalınlığında olan ikinci bir duvar bulunmaktadır. Bu duvarında dış yüzü orta büyüklükte taşlarla örülmüş, içi ise küçük moloz taşlar ve toprakla doldurulmuştur (**Resim 12**).

Resim 12: B 6 ve A 5 açmalarındaki mimari kalıntılar.

Duvarların ve açmanın güneyinde yassı, büyük ve küçük taşların yerleştirilmesiyle oluşturulmuş döşeme yer almaktadır (**Resim 12, 13**). B 6 açmasında başlayan döşemenin B 7 açmasında da yaklaşık 2,5 m devam ettiği görülmektedir. Döşemenin güneyinde korunan uzunluğu 2, 40 m olan ve üzeri yassı taşlarla örtülü su kanalı (arkı) bulunmaktadır (**Resim 12, 13**). Kuzey-güney doğrultusunda uzanan ikinci duvarın 1,5 m doğusunda bir bölümü B 6, diğer bölümü A 6 açmasında kalan 80 cm çapında pişmiş topraktan yapılmış bir tandır yer almaktadır (**Resim 12**). Bu tandırın yaklaşık 1 m kadar kuzeydoğusunda A 6 açması içinde içi daha sonra ki dönemlerde üzerine atılan yassı taşlar tarafından tahrip edilmiş 80 cm çapında bir tandır daha bulunmaktadır (**Resim 12**). Sadece batı duvarının kuzey, kuzey duvarının ise batı köşesi korunabilmiş yapının zemininin döşemeli oluşu dikkat çekicidir. Doğu Anadolu bölgesi kırsal yerleşimlerinde bugün taş döşeme konutların zemin katlarında iki yerde karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak avlu veya hayat denilen ve üzeri açık olan mekanlar ile ahırlarda⁴⁰ görülmektedir.

Resim 13: B 7 açmasındaki döşeme ve kanal.

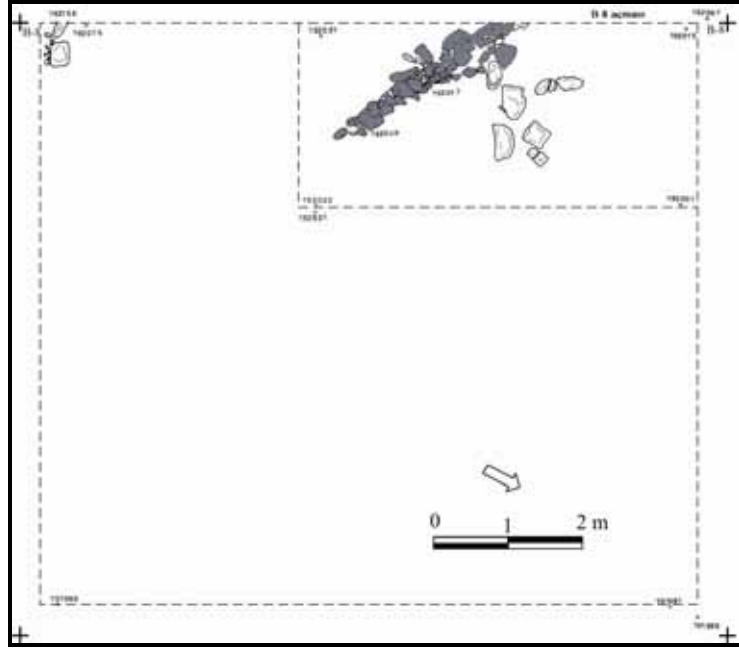
Akmezar da ortaya çıkarılan döşemeli bölümün konutun avlusu mu yoksa ahır mı olduğunu söylemek bugünkü verilerden hareketle mümkün değildir. Çalışılan alanın sınırlı olması, mimari verilerin tamamının ortaya çıkarılamaması⁴¹ vb nedenlerle oldukça tahrip olmuş duvar ve mekanların tam olarak anlaşılamamasına yol açmaktadır. Döşemeli mekanın doğusunda tandırın yer aldığı bölümün, kazı çalışmaları sırasında çıkan taş el değirmeni, ele geçen seramik parçalarının pişirme kaplarına ait olması (yanık ve isli oluşu) vb. verilerden

⁴⁰ Peters 1972: Levha 130-138.

⁴¹ Mimari kalıntıların kazı alınının dışına doğru devam etmesi yapıların tamamı hakkında fikir yürütülmesini zorlaştırmaktadır.

hareketle, evin mutfağı olabileceğini söyleyebiliriz. A 5 açmasında ortaya çıkarılan doğu-batı doğrultusunda ki duvar ise B 6-7 açmalarındaki duvarlarla aynı teknikte örülmüştür. Diğer duvarlarla herhangi bir bağlantısı görülmeyen bu duvar muhtemelen; B 6-7 açmalarında kuzey-güney yönünde uzanan ve batı duvarı olduğunu düşündüğümüz yapının, kuzey duvarını oluşturuyor olmalıdır.

B 6 ve B7 açmalarında görülen mimari kalıntıların devamı edebileceği düşüncesiyle açılan B 8 açmasında ise yaklaşık 1 m si kısmen korunmuş doğu-batı yönünde uzanan bir başka duvar daha tespit edilmiştir (**Resim 14, 15**).

Resim 14: B 8 açmasındaki duvar kalıntısı.

Resim 15: B 8 açmasındaki duvar kalıntısı.

B 8 açmasında çok az bir kısmı görünen duvar, gerek kullanılan taşların boyutları, gerekse duvar kalınlığı göz önüne alındığında B 6-7 açmalarındaki mekan ve duvarlarla farklı özellikler göstermektedir. Bu nedenle bu duvarın başka bir yapıya ya da daha sonra eklenen daha basit işlevli bir bölüme ait olduğunu söyleyebiliriz.

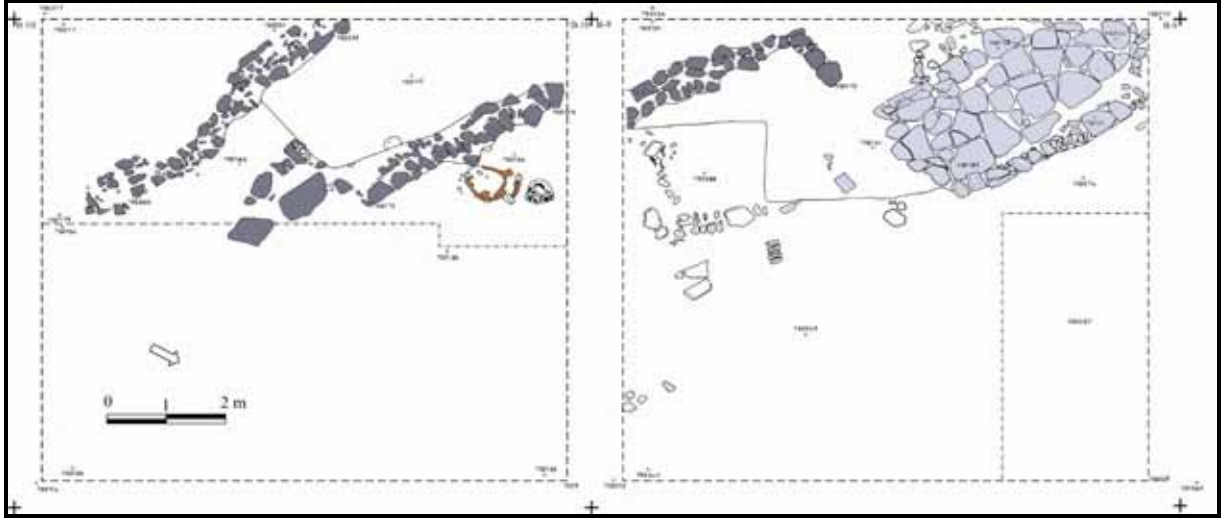
B 9 açmasında ise doğu-batı yönünde yaklaşık 4 m'si korunmuş, kuzey-güney yönünde ise 1 m. devam eden ve köşe yapan duvarlarda tek sıra ve farklı boyutlarda taş kullanılmıştır. Bu duvarlar 80 cm kalınlığındadır. Köşeli yapının batısında farklı boyutlardaki düzgün yassı taşlarla yapılmış döşeme vardır (**Resim 16, 17**).

Duvarların düzgün oluşu ve mekanın içinin döşemeli oluşu yine bu mekanın ahır mı yoksa avlu mu olduğu konusunu gündeme getirmektedir. Buradaki çalışmalar sırasında çıkan metal buluntular (nal, çivi, bıçak vb.) bu bölümün ahır olabileceğini düşündürmektedir. Ancak bugün için eldeki verilerin azlığı nedeniyle kesin bir şey söylemek mümkün görülmemektedir.

Resim 16: B 9 açmasındaki döşeme.

B 10 açmasında moloz taşlarla çerçevelenmiş 80 cm çapında bir tandır vardır. Tandırın hemen yanında da in-situ durumda bir çömlek bulunmuştur (**Resim 18**). Bu bölüm de in-situ tandır ve çömlektten dolayı mutfak işlevli bir mekan olmalıdır..

Resim 17: B 9 ve B 10 açmalarındaki mimari kalıntılar.

Resim 18: B 10 açmasında bulunan tandır ve in-sutu çömlek.

A 16 açmasında 6-8/a plankarelerinde işlevi tespit edilemeyen , içi yaklaşık 0.20 m. derinliğinde düzgün oyulmuş dikdörtgen blok bir taş ele geçirilmiştir. Taşın büyük bir bölümü bugün kırıktır. Kırık parça çalışmalar sırasında belirlenememiştir. Taşın üzerinde veya yakınında işlevini belirleyecek herhangi bir öge veya veri bulunamamıştır. **(Resim 19).**

Akmezar kazısında ortaya çıkarılan mimari izlerden (duvar ve döşeme vb.) mimarisi ve yerleşme türü hakkında bir şey söylemek oldukça güçtür. Ancak, çıkan tandır sayısı, seramiklerin büyük bir kısmının pişirme ve servis kaplarına ait oluşu, duvarların bazılarının kalınlığı, döşeme taşları vb. verilerden hareketle, bölgenin bir yamaç yerleşmesi olduğu, çıkan izlerin yerleşimin alt kısımlarında yer alan halka ait konutlar olabileceğini göstermektedir. En

azından. Taş döşemeli avlusu, ahır, mutfığı vb. mekanlardan oluştuğunu ileri sürebiliriz. Seramikler ve diğer buluntulardan den hareketle de, Helenistik dönemden Ortaçağ sonlarına kadar bölgenin yerleşime sahne olduğunu söyleyebiliriz. Daha sonra ise, bugün belirlenemeyen bir sebeple yerleşimin terk edildiğini veya başka bir yere ya da bugünkü Başköy'ün eski yerine taşınmış olabileceğini düşünebiliriz.

Resim 19: A 16 açmasındaki düzgün işlenmiş taş.

BÖLÜM IV

KÜÇÜK BULUNTULAR

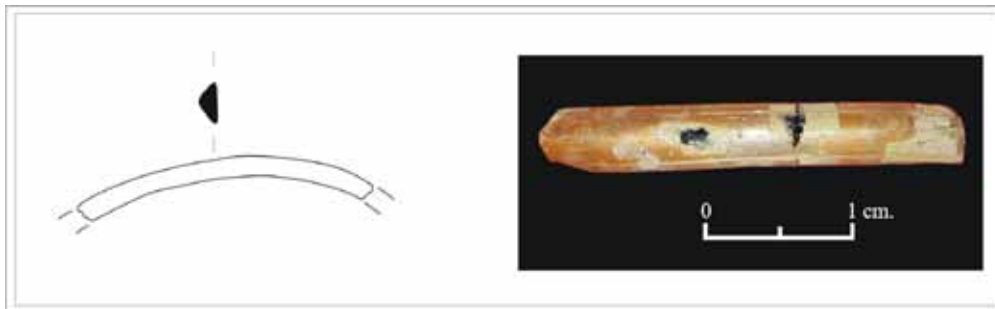
Akmezar kazısında ele geçen az sayıdaki küçük bulutu işlevlerine göre bilezikler, bıçaklar, lüle, ok ucu ve el değirmeni olmak üzere beş başlık altında ele alınarak değerlendirilmiştir. +

A. BİLEZİKLER

Akmezar kazısında ele geçen iki adet bilezik parçasından biri camdan diğeri ise kemikten yapılmıştır. Cam bilezik parçasının 1/7'li kısmı korunmuş olup, masif kesme tekniğinde yapılmıştır. Yuvarlak kesitli ve siyah renklidir (**Resim 20**). kemik bilezik parçasının ise 1/5'i korunmuş olup, masif kesme tekniğinde yapılmıştır. Fildişi renginde ve üçgen kesitlidir (**Resim 21**). Cam bileziğin bezer örnekleri Mersin Yumuktepe⁴², Mezra Höyük⁴³, Gritille⁴⁴ ve Tille Höyüğü⁴⁵ Ortaçağ tabakalarında bulunmuştur.

Resim 20: Cam Bilezik Parçası

Resim 21: Kemik Bilezik Parçası

⁴² Köroğlu 2002: 360-361, lev. 3: 48-65, 72-73.

⁴³ Yalçıklı and Tekinalp 2002: 170, Şek. 6: 9-12.

⁴⁴ Redford 1998: Fig. 4:7. A-H.

⁴⁵ Moore 1993: Fig. 54: 1-4, 9.

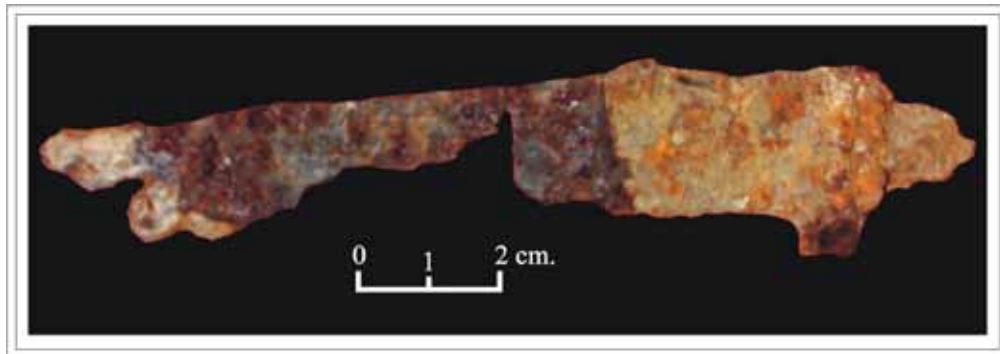
B. BIÇAKLAR

Akmezar kazısında üç adet bıçak ele geçmiştir. Her üçü de demirden yapılmıştır. B-14 açmasında ele geçen bıçak (**Resim 22**), döküm-kalıp tekniğinde yapılmış olup, aşırı korozyona uğramıştır. Sadece uç ve sap kısmı kırık olarak ele geçen bıçağın ağız kısmı oldukça keskindir ve sırt kısmı ise 4 mm kalınlıktadır. Aşvan Kale'nin M.S. 12-13. yüzyıllara tarihlendirilen Ortaçağ 2. tabakada bulunan demir bıçak⁴⁶ ile benzeşmektedir.

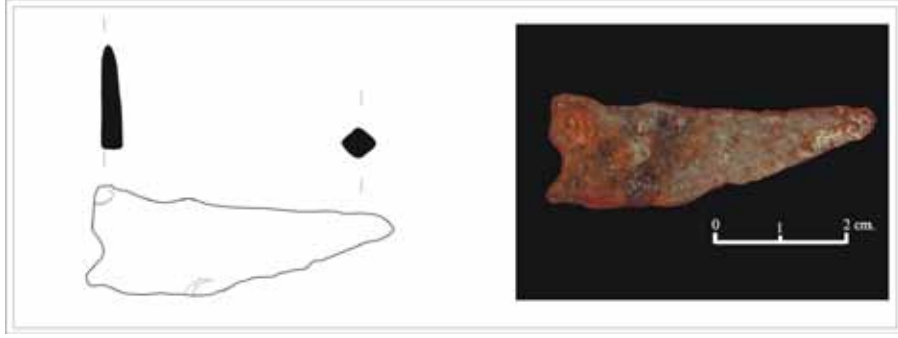
Resim 22: Demir Bıçak

B-9 açmasında ele geçen bıçak (**Resim 23**) da döküm-kalıp tekniğinde yapılmıştır. Aşırı korozyona uğramış bıçağı ağız kısmı tamamen tahrip olmuştur. Sap kısmının ağız kısmı ile birleştiği kısımda 1,3 cm'lik çıkıntı bulunmaktadır. B-14 açmasından bulunan diğer bıçağın (**Resim 24**) sadece uç kısmı ele geçmiştir. Ele geçen kısmı aşırı korozyona uğramış ve dökme kalıp tekniğinde yapılmış bıçak parçası hafif iç bükey formudur.

Resim 23: Demir Bıçak

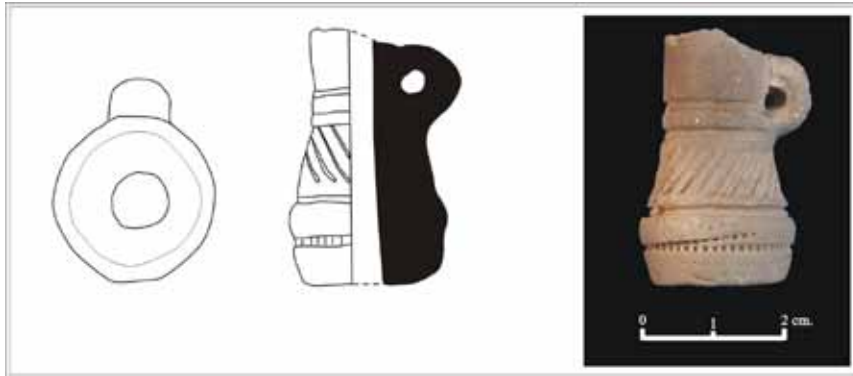
⁴⁶ Mitchell 1980: Fig.118:37.

Resim 24: Demir Bıçak Ucu.

C. AĞIZLIK (LÜLE)

Lüle taşından yapılmış ağızlığın (**Resim 25**) sadece üs kısmı kırıktır. Gövde kısmında hilal şeklinde bir küçük tutamağı bulunmaktadır. Boynunda iki sıra yiv bezeme yer alan ağızlığın, gövde kısmında yatay dalga motifleri bulunmaktadır. Dibe yakın kısmında tek sıra baskı bezeme tek sıra yatay bir bant içine yerleştirilmiştir. Dip kısmında 8 mm çapında oldukça düzgün bir deliği bulunmaktadır.

Resim 25: Ağızlık (Lüle)

C. OK UCU

Demirden, dökme tekniğinde yapılmış ok ucunun (**Resim 26**), uç kısmı kırık olup, aşırı korozyona uğramıştır. Kısa saplı, ince uzun üçgen gövdeli, kare kesitli ok uçlarıdır. Bu tipteki ok uçları, Kinet Höyük⁴⁷, Aşvan Kale⁴⁸, Taşkun Kale⁴⁹, Zeytinlibahçe⁵⁰, Tille Höyük⁵¹ ve Gritille'nin⁵² Ortaçağ tabakalarında benzer örnekleri bulmaktadır.

⁴⁷ Redford et al. 2001: Fig. 45: 1-2.

⁴⁸ Mitchell 1980: Fig. 119: 48.

⁴⁹ McNicoll 1983 : Fig. 90: 25-26.

Resim 26: Ok Ucu

C. EL DEĞİRMENİ

Yuvarlak formlu, bazalttan yapılmış el değirmeninin (**Resim 27**), üst kısmının ortasında 10,3 cm çapında deliği bulunmaktadır. Ortadaki deliğin yanlarında üst kısmın dönmesini sağlamak amacıyla yerleştirilen demir yada ahşap kolun yerleştirilmesi için 2,4 cm çapında açılmış iki adet delik bulunmaktadır. El değirmeninin alt kısmı 42 cm çapındadır. Ortasındaki delik 3,5 cm çapındadır. Alt bölümde sürtünmeden kaynaklanan aşınma izleri görülmektedir. Bu tip el değirmenlerinin benzerleri Tille Höyük'te⁵³ görülmektedir.

Resim 27: El Değirmeni

⁵⁰ Frangipane and Bucak 2001: Şek. 13: a.

⁵¹ Moore 1993: Fig. 70: 106-111.

⁵² Redford 1998: Fig. 4:2.B.

⁵³ Moore 1993: fig. 80 no. 191, fig. 81 no. 192- 193, fig. 82 no. 194

BÖLÜM V

ÇANAK ÇÖMLEK BULUNTULARI

A- HELENİSTİK DÖNEM SERAMİKLERİ

Akmezar kazısında ele geçen seramikler üzerinde yapılan değerlendirme sonucu tüm seramik repertuarı içerisinde küçük bir grubunun Helenistik Dönem'e ait olduğu anlaşılmıştır. Helenistik dönem seramikleri form ve hamur özellikleri açısından incelenmiş ve benzerlerden yola çıkılarak tarihlendirilmiştir.

Helenistik dönem seramikleri üzerinde yapılan incelemeler sonucunda, seramiklerin tamamının çarkta şekillendirildiği gözlenmiştir. Akmezar Helenistik seramiklerinin tamamı iyi pişirilmiş parçalardan oluşmaktadır. Helenistik Dönem seramiklerinin büyük bir kısmı sarımsı kırmızı (7,5 YR 6/6 ile 5 YR 6/6) hamurludur. Geri kalan az sayıdaki parçanın hamur renkleri ise kahverenginin tonlarından oluşmaktadır. Hamurlarda genellikle mika ve kalker katkısı bulunmakla birlikte, az sayıdaki parçada seramik tozunun kullanıldığı gözlenmiştir. Akmezar Helenistik Dönem seramiklerinin tamamının iç ve dış yüzeyleri astarlıdır. Astar renkleri genellikle kırmızı (2,5YR 4/6), kırmızımsı sarı (7.5 YR 7/6), ve kahverengidir (7,5 YR 5/6). Helenistik Dönem seramikleri içerisinde değerlendirilen bir parçanın **(Resim 2: 5)** dudak altında sarımsı kırmızı renkte boya bant bezeme bulunmaktadır. Akmezar Helenistik seramikleri Bayburt yüzey araştırmasında⁵⁴ tespit edilen Helenistik Dönem seramikleri ve Aşvan Kale'nin⁵⁵ Helenistik tabakasında bulunan seramiklerle paralellik göstermektedir.

Akmezar Helenistik Dönem seramikleri tabak **(Resim 28: 1-6)**, çanak **(Resim 29: 1-3)**, kase **(Resim 29: 4-6)**, şişe **(Resim 30: 1)** ve testi **(Resim 31: 1)** formlarından oluşmaktadır. Hafif içe dönük ağız kenarlı ve yayvan gövdeli tabakların **(Resim 28: 3, 4)** benzerlerine Bayburt/Alı Meydanı⁵⁶ ve Han Deresi Mevkii'de⁵⁷ rastlanmıştır. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı ve dudak altı tek sıra oluklu yayvan gövdeli çanakların **(Resim 29: 2, 3)** paralelleri ise Bayburt/Han Deresi Mevkii⁵⁸, Alı Meydanı⁵⁹ ve Aşvan Kale'de⁶⁰

⁵⁴ Sagona et. al. 2004: 209-210 (Ware 7: 1.1).

⁵⁵ Mitchell 1980: 74-75.

⁵⁶ Sagona et. al. 2004 fig. 166-2.

⁵⁷ Sagona et. al. 2004 fig. 164-11.

⁵⁸ Sagona et. al. 2004 fig. 163-13.

⁵⁹ Sagona et. al. 2004 fig. 165-2.

gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında ve kazılarda ortaya çıkartılmıştır. Hafif içe dönük, basit ağız kenarlı ve keskin gövdeli kase (**Resim 29: 4**), Bayburt/Söğütlü’de⁶¹ bulunan parça ile benzerlik göstermektedir. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı ve dik, dar boyunlu bir şişeye ait olan ağız parçasının (**Resim 30: 1**) benzeri Aşvan Kale’nin⁶² Helenistik tabakasında bulunmuştur. Tek kulplu, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, iç bükey dar boyunlu oval gövdeli ve gövde üzeri çift sıra oluk bezemeli testinin (**Resim 31: 1**) benzerleri Aşvan Kale⁶³ ve Büyüktepe’de⁶⁴ bulunmuştur. Akmezar Helenistik Dönem seramikleri içerisinde küçük bir grup oluşturan diplerin (**Resim 30: 2-6**) tamamı halka diplerden oluşmaktadır. Diplerin benzerlerine Bayburt/Han Deresi Mevkii’nde⁶⁵ gerçekleştirilen yüzey araştırmasında bulunmuştur.

⁶⁰ Mitchell 1980: fig. 33-353.

⁶¹ Sagona et. al. 2004 fig. 120-6.

⁶² Mitchell 1980: fig. 36-410.

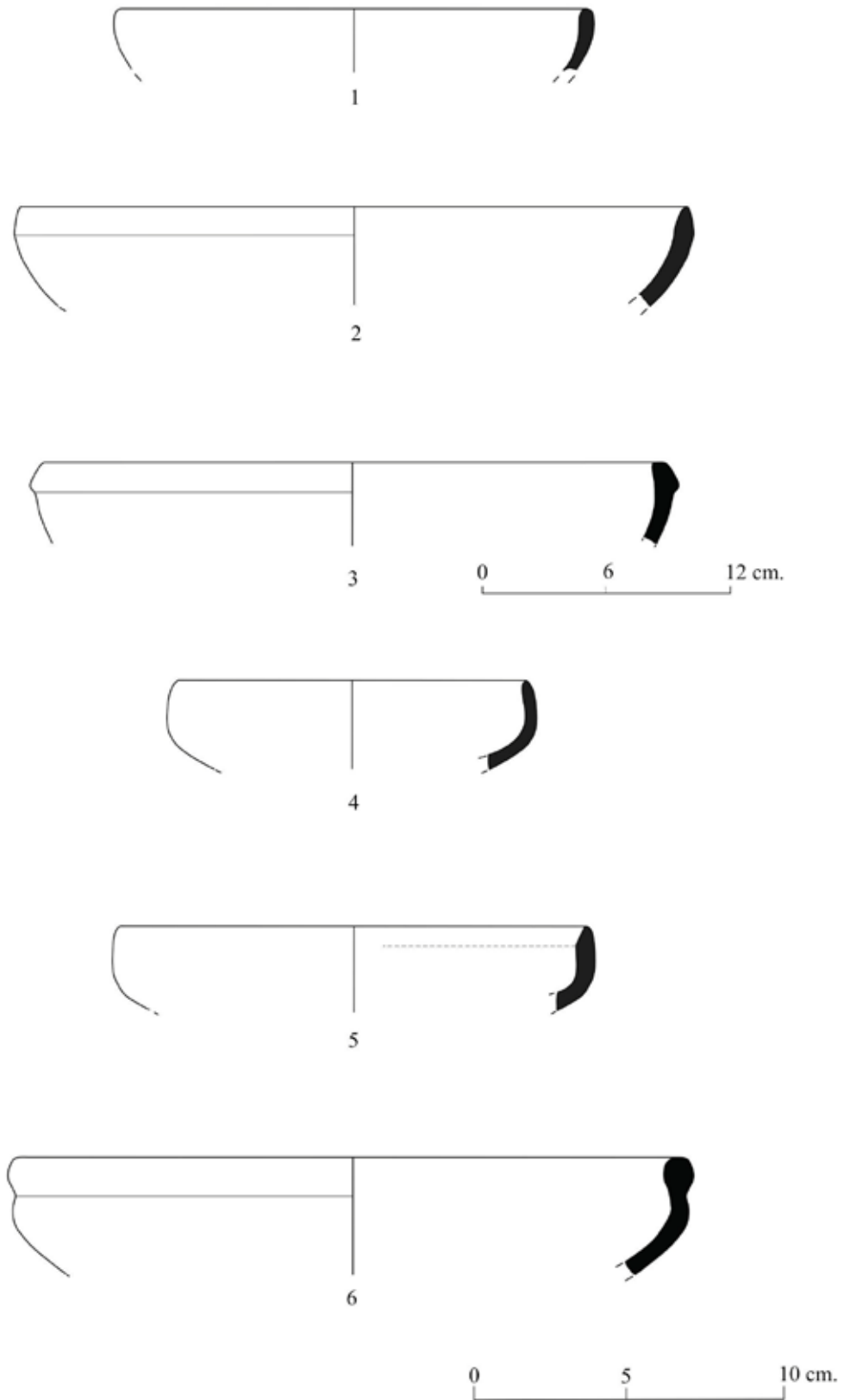
⁶³ Mitchell 1980: fig. 36-408.

⁶⁴ Sagona et. al. 1993: fig. 5-3.

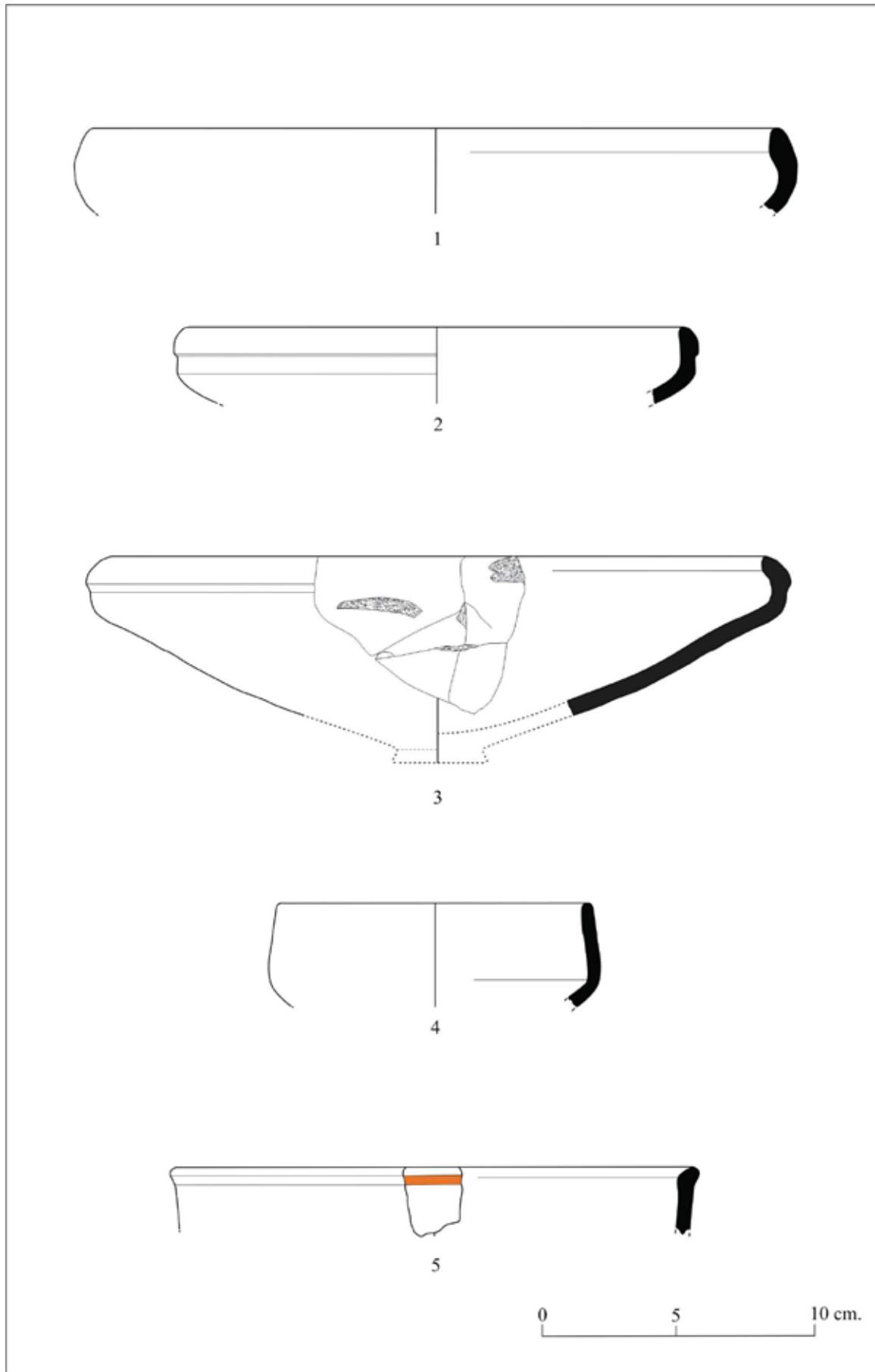
⁶⁵ Sagona et. al. 2004 fig. 169-18.

HELENİSTİK DÖNEM SERAMİK KATALOĞU

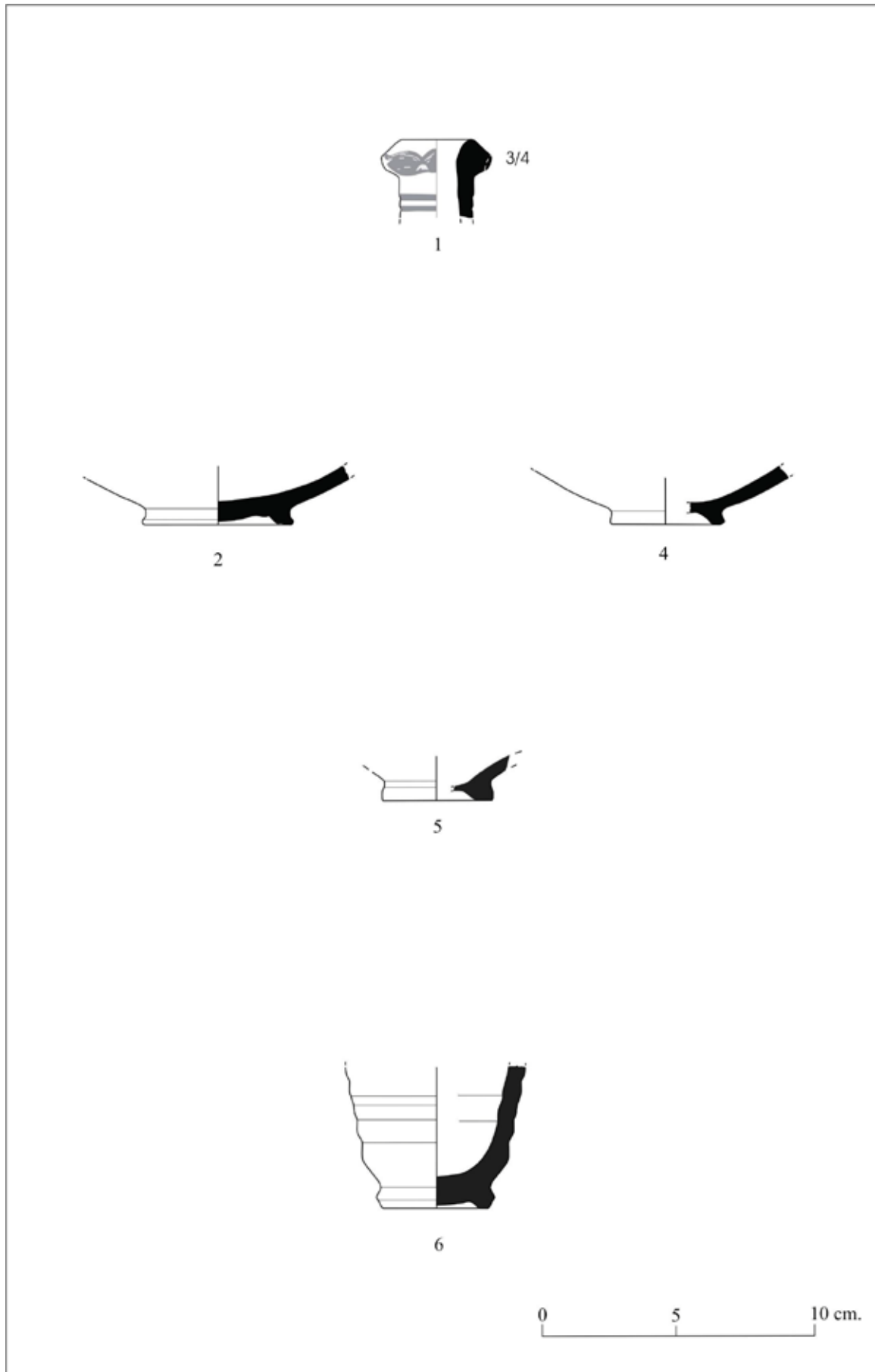
Res/Fig 28	Env. No.	Açıklama	Krş. Merkezler
1	A 5004-20	Dış-iç kırmızı (2.5 YR 4/6), hamur kırmızımsı sarı (7.5 YR 7/6). Az miktarda mika. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi çok düzgün. İç-dış kalın astarlı ve perdahlı.	
2	B 10020-6	Dış kırmızı (2.5 YR 5/8), iç sarımsı kırmızı (5 YR 5/8), hamur kırmızımsı sarı (5 YR 6/6). Az miktarda kalker ve mika. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. İç-dış normal astarlı ve perdahlı.	
3	B 8012-2	Dış ve iç koyu kahverengi (7.5 YR 5/6), hamur kırmızımsı sarı (7.5 YR 6/6). Az miktarda mika. Çarkta şekillendirilmiş, iyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi çok düzgün. İç dış normal astarlı ve perdahlı.	
4	B 10017-6	Dış kırmızı (2.5 YR 4/6), iç kırmızımsı kahverengi (2.5 YR 4/4), hamur kırmızımsı sarı (5 YR 6/6). Yoğun kalker ve mika. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi çok düzgün. İç-dış boya banyo ve perdahlı.	Bayburt/Alı Meydanı (Sagona et. al. 2004 fig. 166-2)
5	A 5004-10	Dış kırmızımsı sarı (7.5 YR 7/6), iç kahverengi (7.5 YR 5/3), hamur kırmızımsı sarı (5 YR 6/6). Az miktarda kalker ve mika. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi çok düzgün. İç-dış ince astarlı ve perdahlı.	Han Deresi Mevkii (Sagona et. al. 2004 fig. 164-11)
6	A 6011-2	Dış açık kırmızı (2.5 Y 5/8), iç kırmızımsı sarı (5 YR 6/6), hamur açık kahverengi (7.5 YR 6/4). Az miktarda mika. Çarkta şekillendirilmiş, iyi fırınlanmış. İç ve dış kalın astarlı ve perdahlı.	

Res./Fig.28

Res/Fig 29	Env. No.	Açıklama	Krş. Merkezler
1	B 9030-1	Dış ve iç açık kahverengi (7.5 YR 6/4), hamur kırmızımsı sarı (7.5 YR 7/6). Az miktarda seramik tozu; yoğun mika. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi çok düzgün. İç ve dış normal astarlı ve perdahlı.	
2	B 9018-3	Dış ve iç kırmızımsı kahverengi (5 YR 4/3), hamur kırmızımsı sarı (5 YR 6/6). Az miktarda seramik tozu, yoğun kalker, mika. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi çok düzgün. İç dış normal astarlı ve perdahlı. Dış yüzey üzerinde koyu gri (7.5 YR 3/1) renkte bant bezeme görülür.	Bayburt/Han Deresi Mevkii (Sagona et. al. 2004 fig. 163-13); Bayburt/Alı Meydanı (Sagona et. al. 2004 fig. 165-2)
3	B 9038-13	Dış (dudak) kırmızımsı kahverengi (2.5 YR 4/4), (gövde) grimsi kahve (10 YR 4/1), (Dibe doğru) uçuk kahverengi (10 YR 6/3); iç grimsi kahve (10 YR 4/1); hamur kahverengi (7.5 YR 5/4). Yoğun mika. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. İç ve dış normal astarlı ve perdahlı.	Aşvan Kale (Mitchell 1980: fig. 33-353); Han Deresi Mevkii (Sagona et. al. 2004 fig. 163-12; 169:6); Bayburt/Alı Meydanı (Sagona et. al. 2004 fig. 165-3); Büyüktepe (Sagona et. al. 1991: fig. 7-3)
4	B 12015-1	Dış-iç kırmızımsı sarı (5 YR 7/6), hamur kırmızımsı sarı (5 YR 6/6). Az miktarda kalker; yoğun mika. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi çok düzgün. İç-dış normal astarlı ve perdahlı.	Bayburt/Söğütlü (Sagona et. al. 2004 fig. 120-6)
5	B 9053-1	Dış pembe (7.5 YR 7/4), iç kırmızı (2.5 YR 5/6), hamur kırmızımsı sarı (5 YR 6/6). Az miktarda deniz kabuğu; orta kum; yoğun kalker, mika. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. İç-dış normal astarlı; dış perdahlı. Dudağın alt kısmında sarımsı kırmızı renkte bir boya bant yer almaktadır.	

Res./Fig.29

Res/Fig 30	Env. No.	Açıklama	Krş. Merkezler
1	B 9009-2	Dış-iç kırmızı (10 R 4/6), hamur koyu kahverengi (7.5 YR 5/6). Az miktarda mika. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. İç-dış boya banyo astarlı, perdahlı. Dudak üzerinde baskı bezeme, boyun üzerinde ise iki sıra yiv yer almaktadır.	Aşvan Kale (Mitchell 1980: fig. 36-410)
2	B 8003-1	Dış kahverengi (10 YR 5/3), iç açık kahverengi (10 YR 7/4), hamur sarımsı kahverengi (10 YR 6/4). Az miktarda kum; yoğun mika. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi çok düzgün. İç-dış normal astarlı ve perdahlı.	Bayburt/Han Deresi Mevkii (Sagona et. al. 2004 fig. 169-18)
3	A 6011-4	Dış gri (2.5 Y 5/1), iç açık sarımsı kahverengi (2.5 Y 6/3), hamur koyu gri (Gley 1 4/N). Az miktarda kalker, seramik tozu; yoğun mika. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi çok düzgün. İç-dış ince astarlı ve perdahlı.	
4	A 5004-8	Dış-iç-hamur kırmızımsı sarı (7.5 YR 6/6). Az miktarda kalker; orta mika. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi çok düzgün. İç-dış yalın, perdahlı.	
5	B 10020-9	Dış gövde kırmızı (2.5 YR 5/8), dip gri (Gley 1 4/10Y); iç-hamur kırmızımsı sarı (7.5 YR 7/6). Az miktarda kalker; orta mika. El yapımı, iyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi düzgün. İç yalın, dış normal astarlı ve perdahlı.	

Res./Fig.30

Res/Fig 31	Env. No.	Açıklama	Krş. Merkezler
1	B 10014-1	Dış uçuk kahverengi (10 YR 8/4), iç pembe (5 YR 7/4), hamur kırmızısı sarı (5 YR 6/6). Az miktarda kuvars; orta mika, seramik tozu; yoğun taşıçık, kum. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. İç yalın, dış normal astarlı; iç-dış perdahsız. Gövde üzerinde 2 sıra sığ oluk yer almaktadır. Basit ağız kenarlı, dudak altı içte ve dışta oluklu, dar uzun boyunlu, oval gövdeli, kulplu testi. Servis kabı.	Aşvan Kale (Mitchell 1980: fig. 36-408); Büyüktepe (Sagona et. al. 1993: fig. 5-3)

1

0 5 10 cm.

Res./Fig.31

B- ORTA ÇAĞ SERAMİKLERİ

Akmezar kazısında ele geçen seramiklerinin Helenistik Dönem olanlarının dışında bir bölümü de Ortaçağ parçalarından oluşmaktadır. Ortaçağ seramikleri form ve hamur özellikleri açısından incelenmiş ve benzerlerden yola çıkılarak tarihlendirilmiştir.

Akmezar Ortaçağ seramikleri üzerinde yapılan incelemeler sonucunda, seramiklerin büyük bir çoğunluğunun (83%) çark yapımı, geri kalan kısmının ise el yapımı olduğu gözlenmiştir. Bu grubu oluşturan parçaların çoğunun (73%) orta dereceli pişirildiği, az bir kısmının ise iyi pişirildiği anlaşılmıştır. Akmezar Ortaçağ parçalarının büyük bir bölümünün hamurları açık (10 YR 6/3), koyu (7,5YR 4/6), sarımsı (10YR 5/4), kırmızımsı (2,5YR 5/3), koyu grimsi (10 YR 4/2), gibi kahverengini çeşitli tonlarındadır. Az bir kısmının hamurunda ise sarımsı kırmızı (5 YR 5/8), kırmızımsı sarı (7,5 YR 6/6) ve siyah (N 2,5) tonları gözlenmiştir. Hamurları genellikle mika ve kum katkılıdır. Bazı parçaların hamurlarında taşçık, kalker ve seramik tozu katkısı da görülmektedir. Akmezar'da ele geçen sırsız parçaların dışında kalan kaba seramiklerin çoğunun (63%) iç ve dış yüzeyleri astarlıdır, genellikle pişirme kaplarının iç ve dış yüzeyi yalın (26%) bırakılarak pürüzlü yüzeyleri düzeltilmiştir. Çok az bir parçanın (11%) ise sadece dış yüzeyi astarlanarak, iç yüzeyi yalın bırakılmıştır.

Akmezar Ortaçağ kapları üzerinde yapılan işlevsel değerlendirme sonucunda kapların pişirme ve servis işlevli oldukları anlaşılmıştır. Pişirme işlevli kapların ateşe maruz kamplarından dolayı yüzeylerinde islenmeler ve hamurlarında deformasyon gerçekleştiği gözlenmiştir. Servis kapları ise daha sıkı hamurlu, ince astarlı ve genellikle çark yapımı parçalardan oluşmaktadır. Pişirme işlevli kapların tamamı çömleklerden oluşurken, servis kapları ise tabak, çanak, kase ve çömleklerden oluşmaktadır. Akmezar Ortaçağ seramikleri tabak (**Resim 32: 1, 2**), çanak (**Resim 32: 3, 4; 2: 1-3**), kase (**Resim 33: 4, 5**), çömlek (**Resim 34: 1-4; 4: 1, 2; 5: 1-3; 6: 1-3; 7: 1**), iri çömlek (**Resim 35: 3**) ve kapak (**Resim 39: 1-4**) formu parçalardan oluşmaktadır. İçe kapalı, basit ağız kenarlı, basık gövdeli çanağın (**Resim 32: 3**) benzer benzerlerine Sırjān⁶⁶, Aşvan Kale⁶⁷ ve Sazpegler'de⁶⁸ rastlanmıştır. Hafifçe dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dudak altı tek sıra geniş oluklu sırlı çanakların (**Resim 33: 2, 3**)

⁶⁶ Morgan and Leatherby, 1987, fig. 30/14; fig. 32/20.

⁶⁷ Mitchell 1980: fig.44 no.590.

⁶⁸ Tekinalp and Ekim 2005: Env No. B 11058-1b.

paralelleri ise Taşkunkale'nin⁶⁹ Ortaçağ tabakasında bulunmuştur. Dışa devrik, basit ağız kenarlı; kısa, dar boyunlu küresel gövdeli çömleklerin **(Resim 34: 1, 2)** benzer örnekleri Sırjān⁷⁰ ve Gritille'de⁷¹ ele geçmiştir. Basit ağız kenarlı, boyunsuz, küresel gövdeli çömleğin **(Resim 35: 1, 2)** benzeri Bayburt/Şehitlik⁷² yüzey araştırmasında ele geçmiştir. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, boyunlu, boyun üzeri birbirine paralel çift sıra çizgi bezemeli, oval gövdeli kulplu çömleğin paralelleri **(Resim 36: 3)**, Gritille⁷³, Sırjān⁷⁴, Han İbrahim Şah⁷⁵, Tille Höyük⁷⁶ ve Sazpegler'in⁷⁷ Ortaçağ tabakalarında bulunmuştur. Basit ağız kenarlı, dik boyunlu ve oval gövdeli iri çömleğin **(Resim 35: 3)** benzer örnekleri Bayburt/Değirmentepe⁷⁸ yüzey araştırmasında; Aşvan Kale⁷⁹, Gürcistan/Galskom⁸⁰ ve Sazpegler'in⁸¹ Ortaçağ tabakalarında ele geçmiştir. Kenarları yükseltilmiş ve üzeri çentik bezemeli kapağın **(Resim 39: 1)** benzerine Gritille⁸², Sırjān⁸³ ve Taşkunkale'nin⁸⁴ Ortaçağ tabakalarında rastlanılmıştır. Kenarları kalınlaştırılmış ve parmak baskı bezemeli kapağın **(Resim 39: 2)** paraleli Taşkunkale'de⁸⁵ ele geçmiştir. Ortası girintili, oluklu ve parmak baskı bezemeli kapağın **(Resim 39: 4)** benzeri ise Gritille⁸⁶, Tel Minis⁸⁷ ve Aşvan Kale'de⁸⁸ bulunmuştur. Akmezar Ortaçağ seramikleri içerisinde az sayıda ele geçen dipler düz dipler **(Resim 40: 1, 2)**, kenarlı düz dipler **(Resim 40: 3)** ve halka diplerden **(Resim 40: 4)** oluşmaktadır. Sırlı halka dibin benzerine Taşkunkale'de⁸⁹ rastlanmıştır. Az sayıda ele geçen sırlı parçaların tamamı sigraffito **(Resim 41: 1-4)** tekniğinde yapılmıştır.

Akmezar Ortaçağ kapları üzerinde yapılan incelemeler ve karşılaştırmalı değerlendirmeler sonucun bu grup seramik repertuarının Geç Ortaçağ (11. 14. yüzyıl) özellikleri gösterdiği anlaşılmıştır.

⁶⁹ McNicholl 1983: Fig. 30-27; 30-29.

⁷⁰ Morgan and Leatherby: 1987, Fig. 34/9; 55/15.

⁷¹ Redford 1998: fig.3:10 C.

⁷² Sagona et. al. 2004: fig.146 no.9.

⁷³ Redford 1998, fig. 3:5/N.

⁷⁴ Morgan and Leatherby, 1987, fig. 34/67.

⁷⁵ Ertem 1982: s. 44/8; s.46/48, 55.

⁷⁶ Moore 1993: fig. 37-38.

⁷⁷ Tekinalp and Ekim 20005: Env. No. KA 1002-6.

⁷⁸ Sagona et. al. 2004: fig.147 no.15.

⁷⁹ Mitchell 1980: fig.97 no.1132.

⁸⁰ Baramidzei et. al. 1997: fig. 31 no.10.

⁸¹ Tekinalp and Ekim 2005: Env. No. A 10032-10.

⁸² Redford 1998, fig. 3:13/A.

⁸³ Morgan and Leatherby, 1987, Fig. 57/14.

⁸⁴ McNicholl 1983: Fig. 71-188, 189.

⁸⁵ McNicholl 1983: Fig. 71-187.

⁸⁶ Redford 1998: fig 3:15/Q.

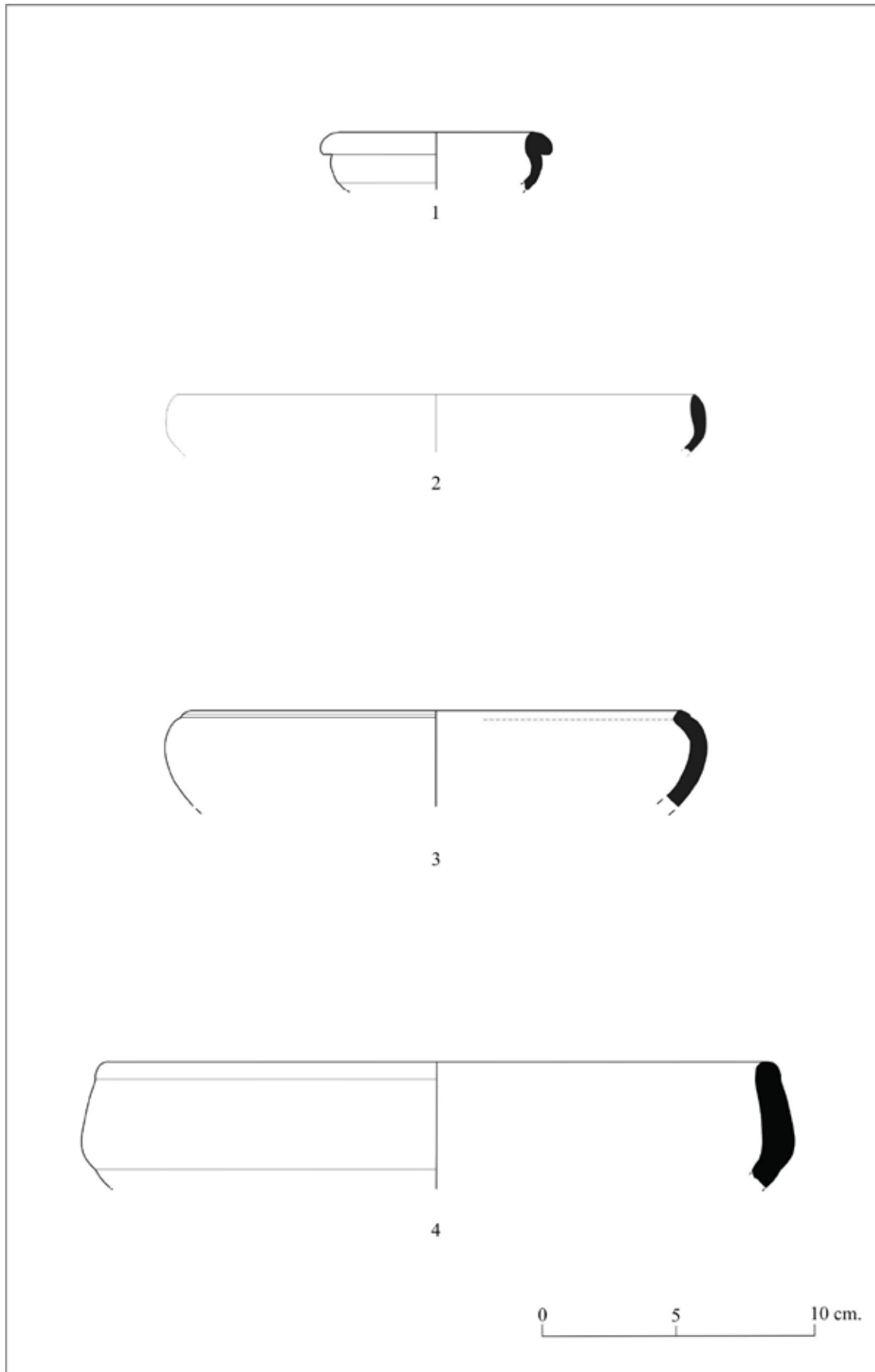
⁸⁷ Porter and Watson 1987: Plate 7c.

⁸⁸ Mitchell 1980: fig. 81-937.

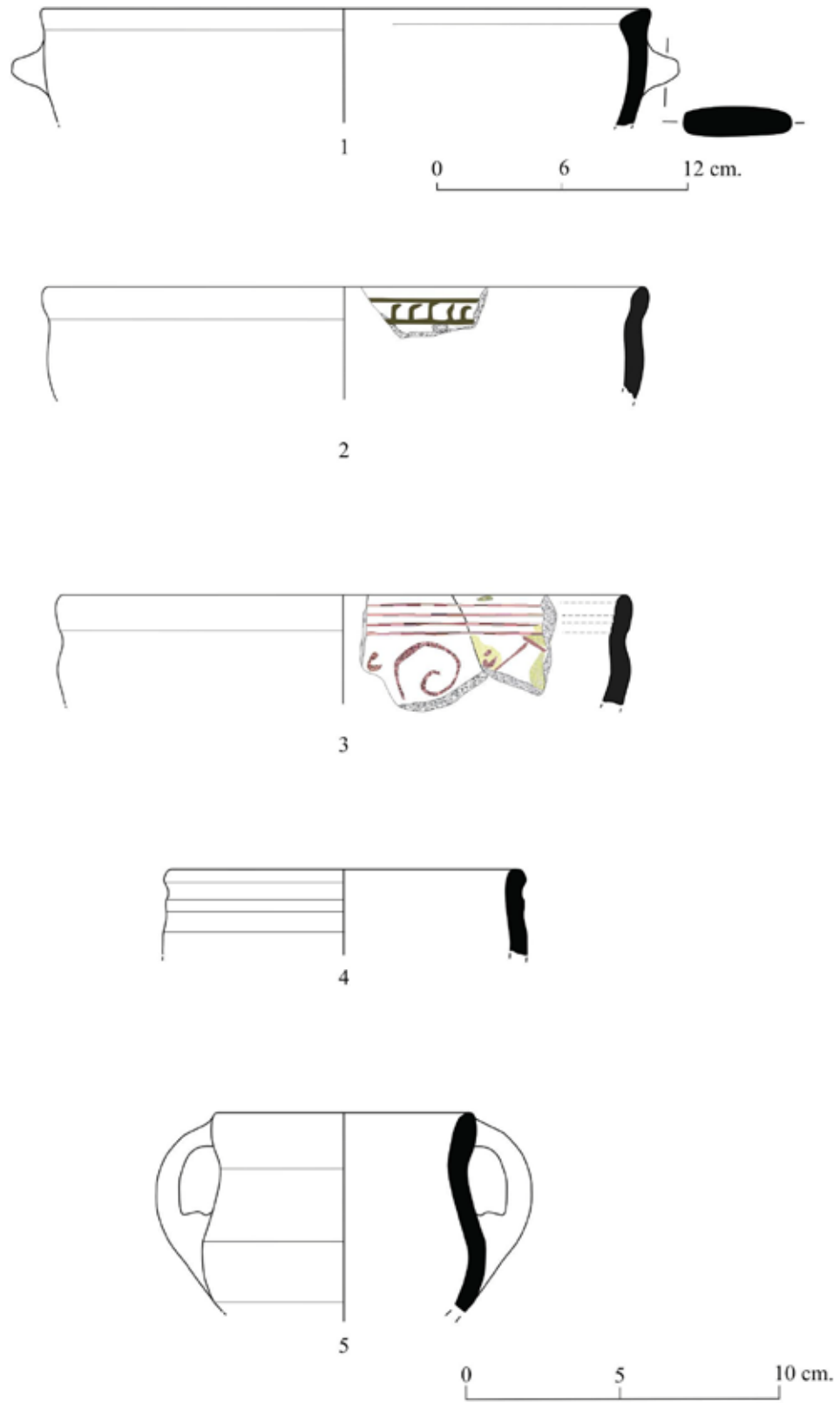
⁸⁹ McNicholl 1983: Fig. 36-92.

ORTAÇAĞ ÇANAK ÇÖMLEK KATALOGU

Res/Fig 32	Env. No.	Açıklama	Krş. Merkezler
1	B 14006-7	Dış ve iç açık gri (7.5 YR 7/1); hamur uçuk kahverengi (10 YR 6/3). Orta oranda mika ve seramik tozu. Çark yapımı. İyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi düzgün. İç ve dış normal astarlı ve perdahlı. İç kapalı, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, sıg tabak. Servis kabı.	
2	B 12008-9	Dış kahvems gri (2.5 Y 7/2) alt kısmı koyu kahvems gri (2.5 Y 5/2), iç kahvems gri (2.5 Y 6/2), hamur gri (2.5 Y 5/3). Orta miktarda mika. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi çok düzgün. İç-dış ince astarlı ve perdahlı. Sivriltilmiş ağız kenarlı, iç kapalı tabak. Servis kabı.	
3	B 5008-8	Dış, iç (7.5 YR 4/2) ve hamur (7.5 YR 4/4) kahverengi. Az miktarda taşçık; yoğun kalker, kuvars, mika ve seramik tozu. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. Yüzey işlenişi düzgün. İç ve dış normal astarlı ve perdahlı. Dudağın dış yüzeyinde tek sıra ince bir yiv bezeme yer alır. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, iç kapalı, dışta dudak altı tek sıra sıg yivli çanak. Servis kabı.	Sirjān (Morgan and Leatherby, 1987, fig. 30/14; fig. 32/20); Aşvan Kale (Mitchell 1980: fig.44 no.590); Sazpegler (Tekinalp and Ekim 2005: Env No. B 11058-1b).
4	B 14043-13	Dış gri (7.5 YR 5/1), iç kahvems gri (10 YR 6/2), hamur koyu kahverengi (7.5 YR 4/6). Orta miktarda mika; yoğun taşçık, kalker, kum, seramik tozu. Çark yapımı, düşük derecede fırınlanmış. İç-dış normal astarlı. Dış perdahlı. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, keskin karınlı, omurgalı çanak. Servis kabı.	

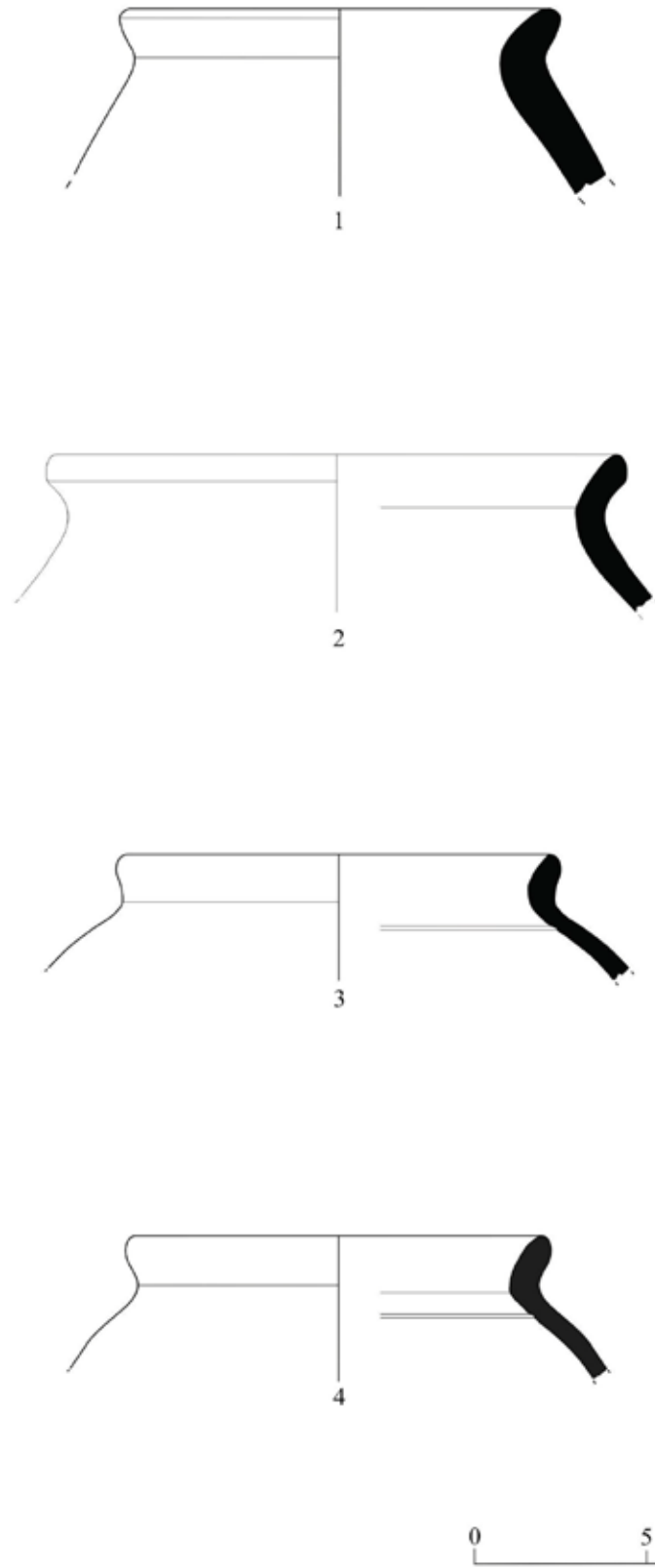
Res./Fig.32

Res/Fig 33	Env. No.	Açıklama	Krş. Merkezler
1	A 5010-4	Dış açık kahverengi (7.5 YR 6/4), iç pembe (7.5 YR 7/4), hamur sarımsı kahverengi (10 YR 5/4). Az miktarda mika; yoğun taşçık, kalker, kum. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. İç, dış normal astarlı ve perdahsız. Dışa kalın, içe kesik ve kalınlaştırılmış ağız kenarlı, tutamaklı çanak. Servis kabı.	
2	B 12008-2	Dış-iç çimen yeşili sırlı, hamur kırmızımsı sarı (7.5 YR 6/6). Az miktarda taşçık, kalker, mika, kum. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi çok düzgün. İçte açık yeşil üzerine çok koyu kahvemsı yeşil sırdan geometrik desenler mevcuttur. İçe ve dışa hafifçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı, omurgalı çanak. Servis kabı.	Taşkunkale (McNicholl 1983: Fig. 30-27)
3	B 14032-8	Dış-iç açık yeşil sırlı, hamur açık kahverengi (7.5 YR 6/4). Az miktarda kalker, mika, kum. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi çok düzgün. İç yüzde dört adet sığ yiv ve altında uçuk yeşil fon üzerine yeşilimsi kahverengi renkte geometrik bezeme yer almaktadır. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dudak altı tek sıra geniş, sığ oluklu, omurgalı çanak. Servis kabı.	Taşkunkale (McNicholl 1983: Fig. 30-29)
4	B 14009-1	Dış kırmızımsı sarı (7.5 YR 6/6), iç (7.5 YR 6/4) açık kahverengi; hamur sarımsı kahverengi (10 YR 6/4). Az miktarda kalker; orta kum; yoğun taşçık ve mika. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. İç-dış normal astarlı ve perdahsız. Dudağın altından başlayarak gövdeye geçişte 2 adet sığ oluk yer almaktadır. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, boyun kısmı çift sıra oluklu, omurgalı kase. Servis kabı.	
5	B 9042-8	Dış-iç kırmızı (2.5 YR 5/6), hamur kırmızımsı kahverengi (2.5 YR 5/3). Az miktarda kalker; yoğun taşçık, mika, kum, seramik tozu. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. Yüzey işlenişi düzgün. İç-dış ince astarlı, perdahsız. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, “S” profilli, kulplu kase. Servis kabı.	

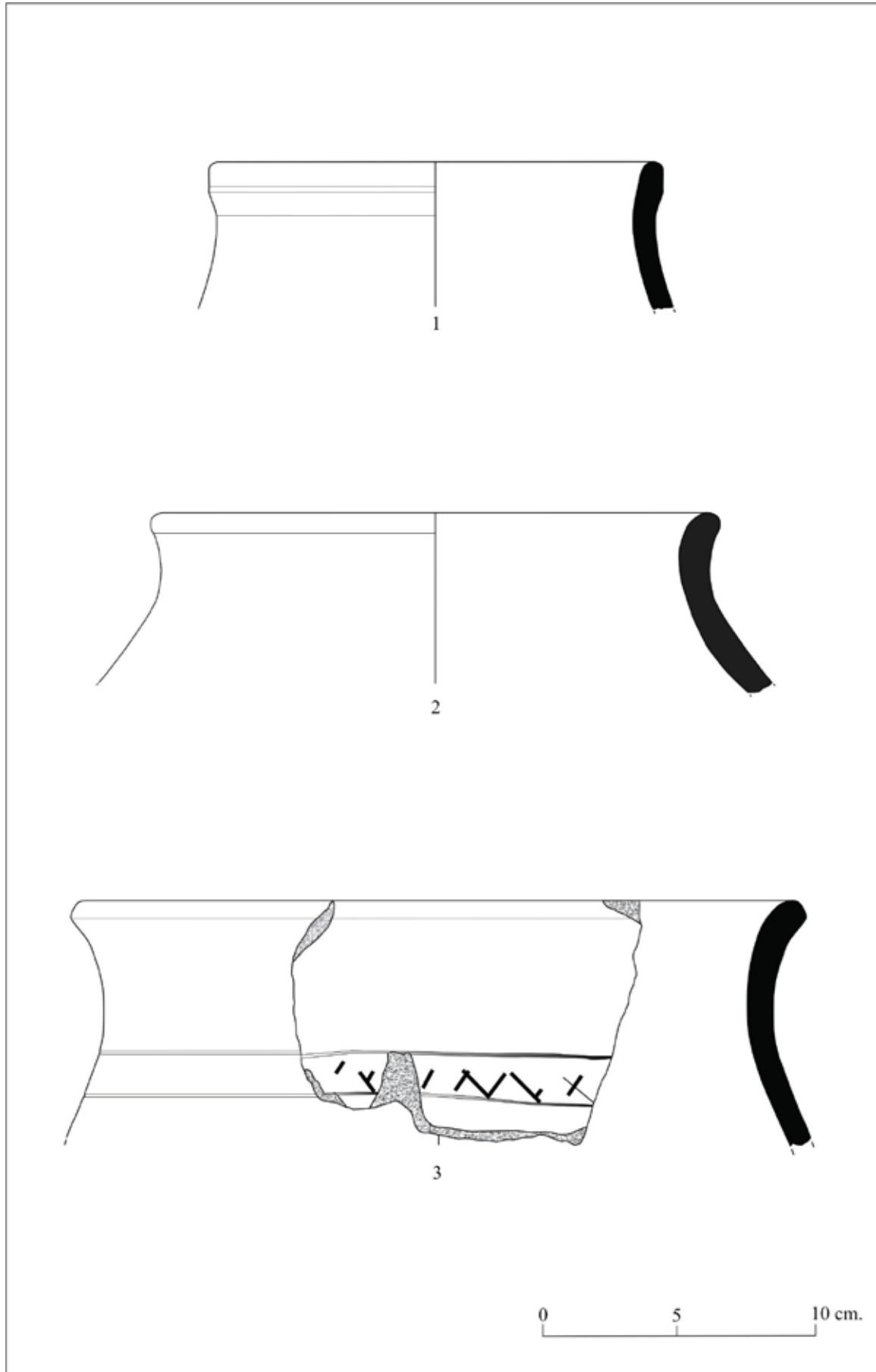

Res./Fig.33

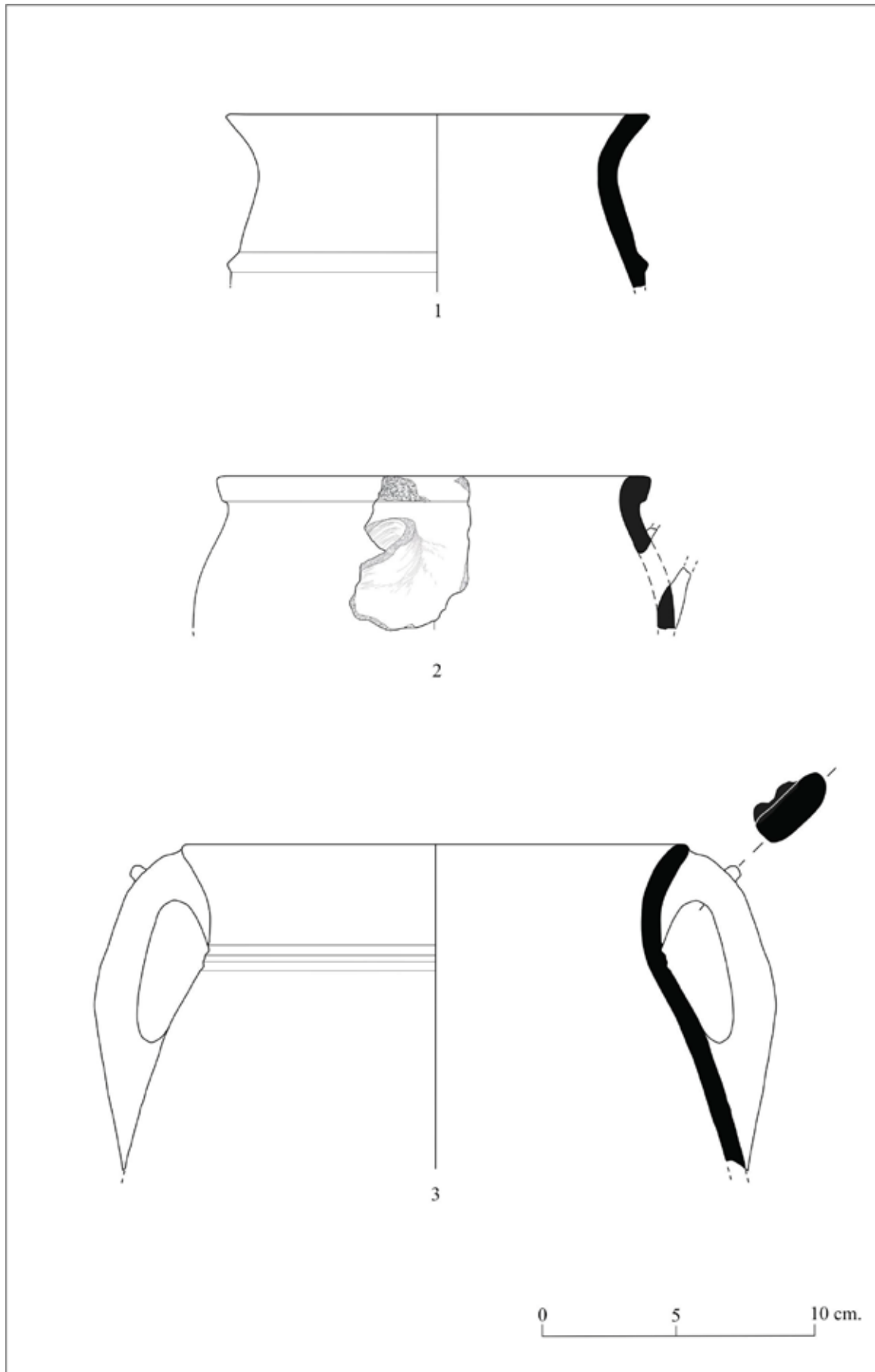
Res/Fig 34	Env. No.	Açıklama	Krş. Merkezler
1	B 5030-7	Dış grimsi kahve (10 YR 4/1), iç kahverengi (10 YR 5/3), hamur siyah (Gley 1 2.5/N). Az miktarda kalker; yoğun taşçık, mika, kum. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. Yüzey işlenişi çok düzgün. İç-dış normal astarlı, perdahlı. Dışa devrik, geniş ağızlı, kısa, dar boyunlu, oval gövdeli çömlek. Pişirme kabı.	Sirjān (Morgan and Leatherby, 1987, Fig. 34/9);
2	B 6010-3	Dış kahverengi (10 YR 5/3), iç açık kahverengi (7.5 YR 6/4), hamur koyu grimsi kahverengi (10 YR 4/2). Az miktarda taşçık, kalker; orta mika, seramik tozu; yoğun kum. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. İç-dış ince astarlı, perdahlı. Hafifçe dışa kalın ağız kenarlı, dışa devrik, geniş ağızlı, kısa, dar boyunlu, oval gövdeli çömlek. Pişirme kabı.	Sirjān (Morgan and Leatherby, 1987, Fig. 55/15); Gritille (Redford 1998: fig.3:10 C)
3	B 6010-1	Dış-iç (5 YR 7/6), hamur (5 YR 6/8) kırmızımsı sarı. Orta miktarda seramik tozu; yoğun kalker, mika, kum. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. İç-dış ince astarlı; dış perdahlı. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, dışa devrik, geniş ağızlı, kısa, dar boyunlu, oval gövdeli çömlek. Servis kabı.	
4	B 7001-11	Dış kırmızımsı kahverengi (5 YR 6/4), iç ve hamur sarımsı kırmızı (5 YR 5/8). Orta derecede kum; yoğun taşçık, kalker, mika, seramik tozu. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. İç yalın, dış ince astar; iç-dış perdahlı. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, dışa devrik, geniş ağızlı, kısa, dar boyunlu, oval gövdeli çömlek. Pişirme kabı.	

Res./Fig.34

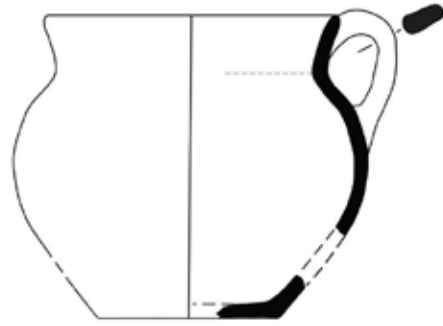
Res/Fig 35	Env. No.	Açıklama	Krş. Merkezler
1	B 10012-5	Dış-iç kahverengi (10 YR 5/3), hamur koyu grimsi kahverengi (10 YR 4/2). Az miktarda taşçık, kalker, seramik tozu; yoğun mika, kum. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. İç-dış yalın; dış perdahlı. Basit ağız kenarlı, dudak altı şerit kabartma bezemeli, kısa boyunlu, oval gövdeli çömlek. Pişirme kabı.	
2	A 5010-7	Dış açık kahverengi (7.5 YR 6/4), iç kırmızımsı kahverengi (5 YR 5/4), hamur sarımsı kırmızı (5 YR 4/6). Az miktarda kalker, seramik tozu; orta taşçık, kum. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. İç yalın, dış normal astarlı; iç-dış perdahlı. Basit ağız kenarlı, boyunsuz, küresel gövdeli çömlek. Pişirme kabı.	Bayburt/Şehitlik (Sagona et. al. 2004: fig.146 no.9.)
3	B 9038-8	Dış ve hamur kırmızımsı kahverengi (5 YR 5/4), iç kırmızımsı kahverengi (5 YR 4/3). Az miktarda kalker; yoğun taşçık, mika, kum. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. İç-dış yalın, perdahlı. Gövde üzerinde 2 sıra yiv arasında çapraz çizi bezemeler yer almaktadır. Basit ağız kenarlı, dik, geniş boyunlu, oval gövdeli iri çömlek. Pişirme kabı.	Bayburt/Değirmen-tepe (Sagona et. al. 2004: fig.147 no.15); Aşvan Kale (Mitchell 1980: fig.97 no.1132); Gürcistan/Galskom (Baramidzei et. al. 1997: fig. 31 no.10.); Sazpegler (Tekinalp and Ekim 2005: Env. No. A 10032-10)

Res./Fig.35

Res/Fig 36	Env. No.	Açıklama	Krş. Merkezler
1	B 17006-1	Dış (7.5 YR 5/4), iç (7.5 YR 5/3), hamur (10 YR 4/3) kahverengi. Az miktarda taşçık, kum; yoğun kalker, mika, seramik tozu. İç-dış ince astarlı, perdahsız. Basit düzleştirilmiş ağız kenarı hafifçe dışa sivriltilmiş, kısa dar boyunlu, omuz üzeri tek sıra kabartma bezemeli, oval gövdeli çömlek. Pişirme kabı.	
2	A 10017-12	Dış açık kırmızımsı kahverengi (5 YR 6/4), iç sarımsı kırmızı (5 YR 5/6), hamur sarımsı kırmızı (5 YR 4/6). Az miktarda kalker; orta taşçık; yoğun mika, kum. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. Yüzeyi kabaca düzeltilmiş. İç yalın, dış ince astarlı. İç-dış perdahsız. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, kısa dar boyunlu, küresel gövdeli, boyun altı yuvarlak akıtacaklı çömlek. Servis kabı.	Sırjān (Morgan and Leatherby, 1987, fig. 34/13)
3	B 10022-2	Dış kırmızımsı kahverengi (5 YR 5/3), iç açık kahverengi (7.5 YR 6/4), hamur kahverengi (7.5 YR 4/3). Az miktarda kuvars; orta taşçık, kalker; yoğun mika, kum. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. İç-dış ince astarlı, perdahsız. Gövde üzerinde 2 sıra oluk yer almaktadır. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, boyunlu, boyun üzeri çift sıra paralel, çizgi bezemeli, oval gövdeli, kulplu çömlek. Pişirme kabı.	Gritille (Redford 1998, fig. 3:5/N); Sırjān (Morgan and Leatherby, 1987, fig. 34/67); Han İbrahim Şah (s. 44/8; s.46/48,55), Tille Höyük (Moore 1993: fig. 37-38); Sazpegler (Tekinalp and Ekim 20005: Env. No. KA 1002-6)

Res./Fig.36

Res/Fig 37	Env. No.	Açıklama	Krş. Merkezler
1	B 6018-1	Dış gri (2.5 Y 5/1), iç koyu gri (2.5 Y 4/1), hamur siyah (Gley 1 2.5/N). Az miktarda kalker, kuvars; orta taşçık; yoğun mika, kum. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. İç yalın; dış ince astarlı, perdahlı. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, geniş ağızlı, boyunlu, geniş karınlı, dibe doğru daralan gövdeli, düz dipli çömlek. Pişirme kabı.	
2	B 6010-2	Dış-iç açık kırmızımsı kahverengi (5 YR 6/4), hamur sarımsı kırmızı (5 YR 5/6). Yoğun kalker, mika, kum, seramik tozu. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış, iç-dış yalın, perdahsız. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, kısa boyunlu, kulplu çömlek. Pişirme kabı.	
3	B 17007-4	Dış-iç (10 YR 5/3), hamur (10 YR 4/3) kahverengi. Az miktarda kalker, kum; orta taşçık, seramik tozu; yoğun mika. Yüzey işlenişi çok düzgün. İç-dış ince astarlı, perdahsız. Dışa yatık geniş ağızlı, sivrilmiş ağız kenarlı, kısa, dar boyunlu, oval gövdeli, tutamaklı çömlek. Pişirme kabı.	

1

2

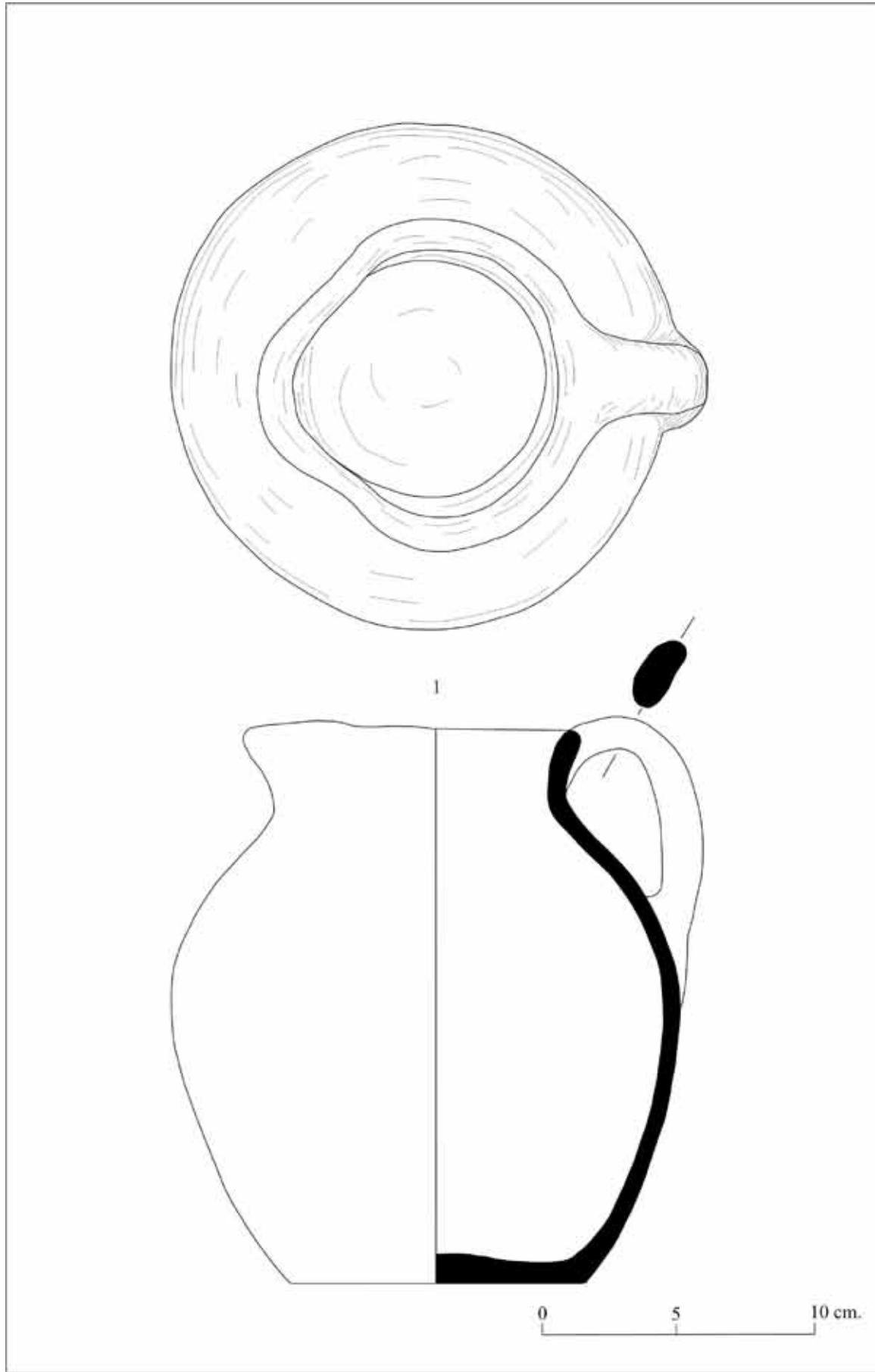

3

0 5 10 cm.

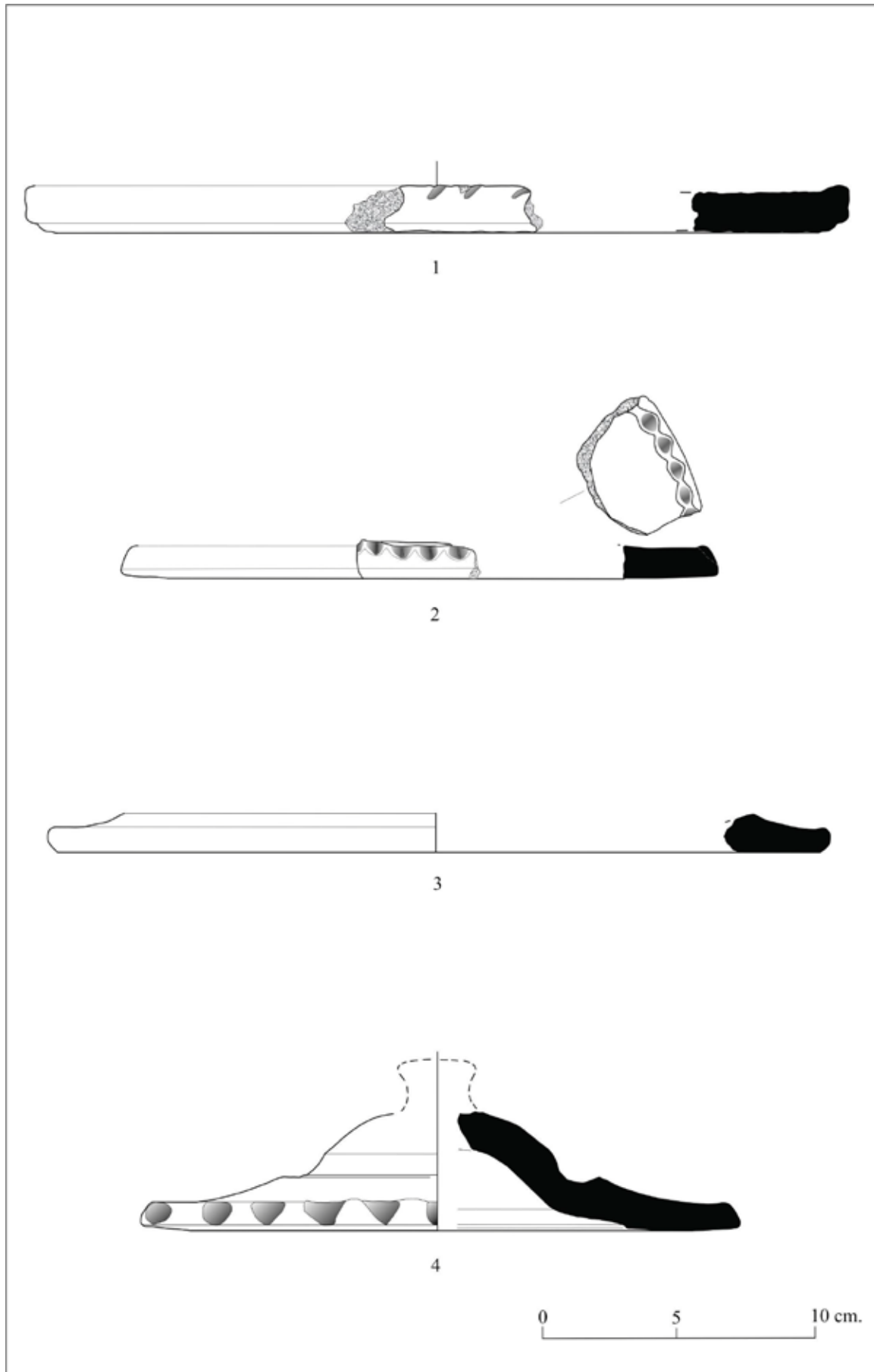
Res./Fig.37

Res/Fig 38	Env. No.	Açıklama	Krş. Merkezler
1	B 6027	Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, yonca ağızlı, kısa dar boyunlu, oval gövdeli, düz dipli, kulplu çömlek. Servis kabı.	

Res./Fig.38

Res/Fig 39	Env. No.	Açıklama	Krş. Merkezler
1	A 16013-3	Dış koyu kahverengi (7.5 YR 3/2), iç kahverengi (7.5 YR 5/4), hamur koyu kahverengi (7.5 YR 3/3). El yapımı, orta derecede fırınlanmış. Yüzeyi kabaca düzeltilmiş. İç-dış ince astarlı, perdahsız. Dudakta baskı bezeme yer almakta.	Gritille (Redford 1998, fig. 3:13/A); Sırjān (Morgan and Leatherby, 1987, Fig. 57/14); Taşkunkale (McNicholl 1983: Fig. 71-188, 189)
2	B 14006-4	Dış kırmızımsı kahverengi (2.5 YR 5/4), iç açık kahverengi (7.5 YR 6/4), hamur koyu kahverengi (10 YR 4/3). Az miktarda taşçık, kalker, kuvars, bitkisel tohum; yoğun mika. El yapımı, orta derecede fırınlanmış. İç-dış normal astarlı, perdahsız. Dudakta baskı bezeme yer almakta.	Taşkunkale (McNicholl 1983: Fig. 71-187)
3	B 14028-1	Dış kahverengi (7.5 YR 5/4), iç açık sarımsı kahverengi (10 YR 6/4), hamur koyu kahverengi (7.5 YR 5/6). Az miktarda taşçık, mika; orta kalker, seramik tozu; yoğun kum. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. İç-dış normal astarlı, perdahlı.	Taşkunkale (McNicholl 1983: Fig. 82-293)
4	B 10022-4	Dış-iç açık kahverengi (10 YR 7/4), hamur sarımsı kahverengi (10 YR 6/4). Az miktarda kalker; orta mika; yoğun taşçık, kum. El yapımı, orta derecede fırınlanmış. Yüzeyi kabaca düzeltilmiş. İç-dış yalın, perdahsız. Dudakta baskı bezeme, gövde üzerinde de derince bir oluk yer almakta.	Gritille (Redford 1998, fig 3:15/Q); Tel Minis (Porter and Watson 1987, Plate 7c); Aşvan Kale (Mitchell 1980: fig. 81-937)

Res./Fig.39

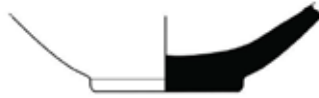
Res/Fig 40	Env. No.	Açıklama	Krş. Merkezler
1	B 14043-24	Dış-hamur açık kırmızı (2.5 YR 6/6), iç yeşil sırlı. Az miktarda kalker; yoğun taşçık, mika, kum. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. Yüzey işlenişi düzgün. Dış yalın, perdahlı. İçte yeşilin ve kahverenginin tonlarında sırdan çizi ve yaprak bezeme yer almakta.	
2	B 5030-1	Dış açık kırmızımsı kahverengi (7.5 YR 6/3), iç açık sarımsı kahverengi (10 YR 6/4), hamur koyu kahverengi (7.5 YR 4/6). Az miktarda kalker, kum, seramik tozu; orta mika. Çark yapımı, orta derecede fırınlanmış. İç-dış yalın, perdahsız.	
3	B 10017-11	Dış-iç uçuk pembe (7.5 YR 7/4), hamur kırmızımsı sarı (5 YR 6/6). Orta miktarda mika, kum; yoğun kalker. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. İç-dış yalın, perdahsız.	
4	B 5028-1	Dışta kahverengi sır kalıntıları, içte çimen yeşili sırlı; hamur kırmızımsı sarı (5 YR 6/6). Az miktarda taşçık, kalker, mika, seramik tozu. Çark yapımı, iyi fırınlanmış. Yüzey işlenişi düzgün.	Taşkunkale (McNicholl 1983: Fig. 36-92)

1

2

3

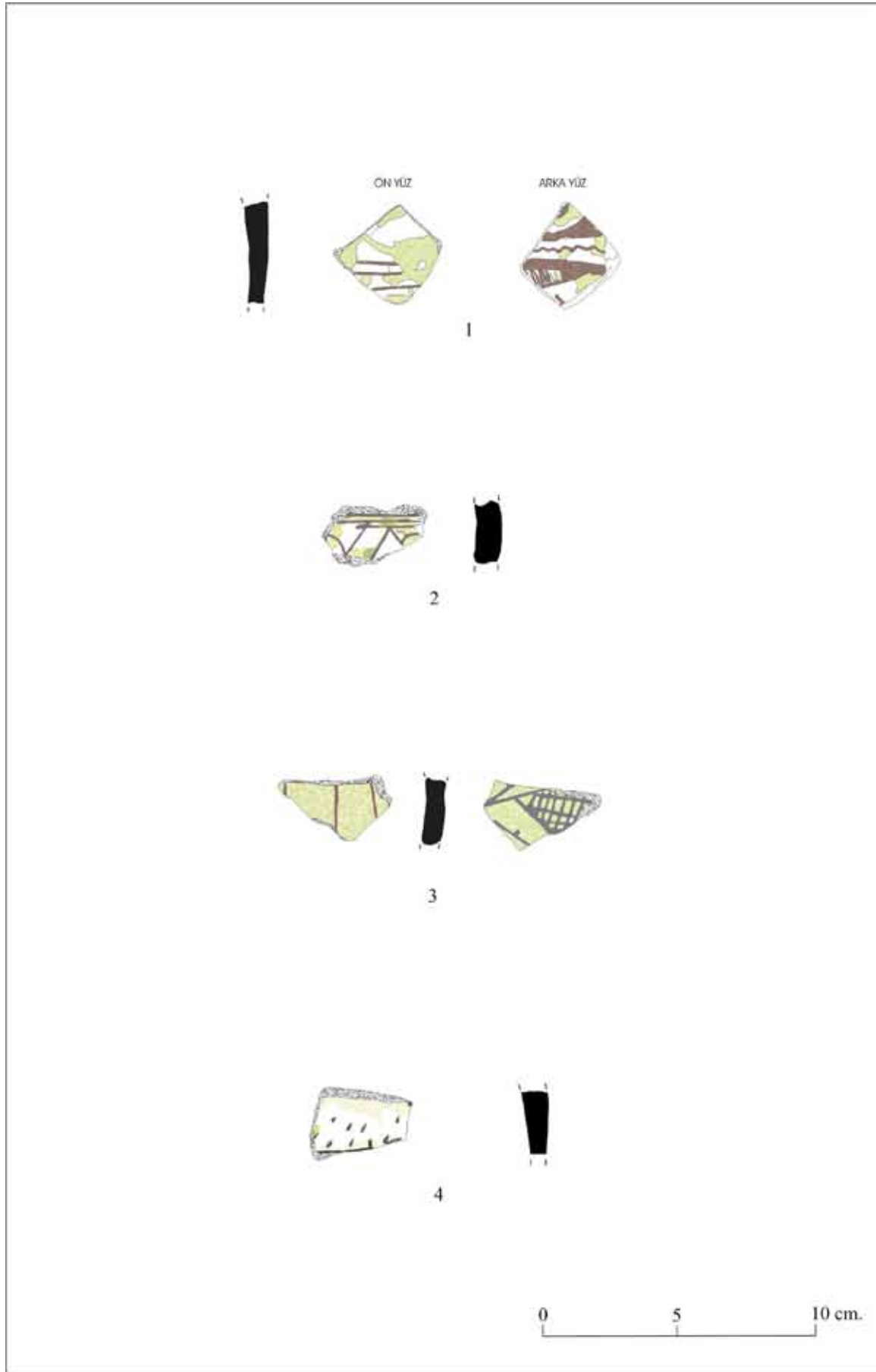
4

Sırlı

0 5 10 cm.

Res./Fig.40

Res/Fig 41	Env. No.	Açıklama	Krş. Merkezler
1	B 17007-8	Sgraffito sırlı gövde parçası	
2	A 5001-2	Sgraffito sırlı gövde parçası	
3	B 12017-4	Sgraffito sırlı gövde parçası	
4	B 15004-4	Sgraffito sırlı gövde parçası	

Res./Fig.41

BÖLÜM VI

GENEL DEĞERLENDİRME

2002 yılında, BTC HPBHP Temel ve Detay Mühendislik Aşaması çalışmaları kapsamında, Gazi Üniversitesi Arkeolojik Miras Yönetim ve Yürütme Ünitesi tarafından yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilen Akmezar Mevkii'nde, BTC HPBH Arkeolojik Kurtarma Kazıları Projesi çerçevesinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri, BTC HPBHP Direktörlüğü'nün finansman desteği ve Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi (GÜ-ARÇED) tarafından oluşturulan kazı ekibi ile 10 Temmuz – 14 Eylül 2003 tarihleri arasında tarihleri arasında gerçekleştirilen Akmezar kurtarma kazısından, elde edilen veriler Doğu Anadolu ve çevresinin Helenistik ve Ortaçağ arkeolojisine katkılar sağlayacak sonuçlar vermiştir.

Erzincan-Çayırılı Bölgesi verimli toprakları, sulama imkanlarının elverişliliği ve ulaşım yolları nedeniyle hemen hemen her dönemde yerleşime sahne olmuştur. Bölge de bu güne kadar yapılmış olan az sayıda ki arkeolojik çalışmalarda Hitit ve Urartulara ait izlere rastlanılmasa da özellikle Roma Dönemi ve sonrasında bölgenin önemli iskan merkezlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Akmezar'da yapılan kurtarma kazısında ele geçirilen Helenistik Dönem seramikleri özellikle A. Sagona ve ekibi tarafından yapılan Bayburt yüzey araştırmasında ele geçirilen ve Helenistik Döneme tarihlendirilen seramiklerle gerek hamur gerekse de tipsel açıdan büyük benzerlikler göstermektedir. Bayburt yüzey araştırmasında tespit edilen Helenistik Dönem seramikleri ile Erzincan-Çayırılı İlçesinde gerçekleştirilen Akmezar kurtarma kazısında ele geçen Helenistik Dönem seramikleri Kuzeydoğu Anadolu'da Helenistik Dönem seramiğinin yayılımını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Ancak eldeki verilerden hareketle bölgedeki Helenistik Dönem seramiklerinin ithal veya lokal özelliklerini saptamak oldukça zordur. Bölgede Helenistik Döneme ilişkin herhangi bir üretim merkezi ise bu güne değin yapılmış olan çalışmalarda tespit edilmemiştir.

Akmezar kurtarma kazısından ele geçen ve ikinci bir grubunu oluşturan Ortaçağ seramikleri ise 11.-14 yüzyıl özellikleri göstermektedir. Bu dönem seramikleri içerisinde özellikle kap formları, az sayıdaki gövde sigraffito sırlı seramikleri, kaplar üzerindeki bezeme teknikleri geç Ortaçağ özellikleri göstermektedir. Seramik buluntuların dışında ele geçen cam, metal ve diğer buluntularında yapılan karşılaştırmalar sonucunda 11.-14. yüzyıl özellikleri gösterdiği anlaşılmıştır.

Akmezar kazısında Ortaya çıkarılan mimari kalıntılar, oldukça tahrip olmuş olmaları nedeniyle, ait oldukları mekan veya yapının planını verebilecek nitelikte değildir. Akmezar yerleşimi için şu tespit edemediğimiz bir nedenle Başköy'e taşındığını söyleyebiliriz.

Akkoyunlu ve Karakoyunlu Dönemlerinde Türk nüfusunun Erzincan ve Çayırli Bölgelerine yoğun olarak yerleştiğini bilmekteyiz. Özellikle Başköy ve diğer köylerde ki koç heykelleri **(Resim 42)** ve diğer kalıntılar bölgenin demografik yapısında görülen hareketliliğe de işaret etmektedir. 1473 Otlukbeli Savaşından sonra bölge de ki Türk nüfusu daha da artmıştır.

Resim 42: Başköy Mezarlığı.

KAYNAKLAR

- Akkan 1964 “Erzincan Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi”, A.Ü.D.T.C.F. Yay. No: 1563, Ankara: 45-50.
- Bakırer 1980 “The Medieval Pottery and Baked Clay Objects” *Korucutepe , Final Report on the Excavations of the Universities of Chicago, California (Los Angeles) and Amsterdam in the Keban Reservoir, Eastern Anatolia 1968-1970* (Edt. Maurits N. van Loon), Amsterdam: North-Holland Publishing Company 1980, Volume 3: 189- 249.
- Baramidzei et. al. 1987 M. V. Baramıdze, T. E. Çıgoşvılı, G. G. Phakadze, L. B. Cıbladze, E. E. Maharadze, B. İ Şerazadışvılı, T. İ.Datunaşvılı, R. G. Xvistani “Rabotı Arkheologičeskye Ekspeditsii Abhazii” Polevie Arkheologičeskye Isslegovaniya V 1984- 1985 G., Thibilisi: Metzniaerba 1987: 47- 51, Lev. LXIII Xcviii.
- Burney 1959 “Eastern Anatolia in the Chalcolithic and Early Bronze Age”, *Anatolian Studies* 8.
- Çölaşan 1970 *Türkiye İklim Klavuzu*, Olgun Kardeşler Matbaası, Ankara.
- Erinç 1953 *Doğu Anadolu Coğrafyası*, İstanbul.
- Ertem 1982 *Keban Projesi Han İbrahim Şah Kazısı 1970-1971*, Ankara: ODTÜ Yay.
- Erzen 1992 *Doğu Anadolu ve Urartular. Eastern Anatolia and Urartians.* Türk Tarih Kurumu Yayınları 20, Ankara.
- Frangipane and Bucak 2001 “1999 Yılı Zeytinlibahçe Höyük Kazı ve Araştırmaları” *İlisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ-TAÇDAM Yayınları: 107- 138.
- Grousset 2005 *Başlangıcından 1071’e Ermenilerin Tarihi*, (Çev. Sosi Dolanoğlu), İstanbul: Aras Yayıncılık.

- Gurney and Garstan 1959 *The Geography of the Hittite Empire*, London.
- Ketin 1969 "Kuzey Anadolu Fayı Hakkında", *M.T.A. Enst. Derg. Sayı 72* (Türkçe Baskı), Ankara: 1-28.
- Koşay 1974 H. Z. Koşay, "Erzurum ve Çevresinin Dip Tarihi", *50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi Cilt: 1*:39-64.
- Köroğlu 2002 "Yumuktepe Höyüğü'nden Bizans Dönemi Cam Bilezikleri" *Ortaçağ'da Anadolu, Aynur DURUKAN'a Armağan*, H.Ü. Ede. Fak. Sanat Tarihi Bölümü, Ankara: Reklam ve Tanıtım: 355-372.
- Lloyd 1997 *Türkiye'nin Tarihi: Bir Gezginin Gözüyle Anadolu*, TÜBİTAK yayınları, Ankara.
- Mc Nicholl 1983 *Taşkun Kale Keban Rescue Excavations, Eastern Anatolia*, British Institute of Archaeology at Ankara, Monograph No. 6, BAR International Series 168, Ankara.
- Miroğlu 1975 *XVI. yüzyılda Bayburd Sancağı*, İstanbul.
- Mitchell 1980 Aşvan Kale Keban Rescue Excavations, Eastern Anatolia, I. The Hellenistic, Roman, and Islamic Sites, British Institute of Archaeology at Ankara, Monograph no. I, BAR International Series 80, Ankara.
- Moore 1993 Tille Höyük 1: The Medieval Period, British Institute of Archaeology at Ankara, Monograph no: 14, Ankara.
- Morgan 1942 *Corinth, Volume XI: The Byzantine Pottery*, Massachusetts.
- Morgan and Leatherby 1987 "Excavated Ceramics from Sirjan" *Syria and Iran: Three Studies in Medieval Ceramics*, (Edt. J. Allan and C. Roberts), Oxford Studies in Islamic Art IV, Oxford: Oxford Uni. Press: 23- 174.
- Nişancı 1979 *Iğdır Ovası ve Yakın Çevresinde Uygulamalı İklim Araştırmaları*, A.Ü. Edebiyat Fak. Coğrafya Bölümü (Basılmamış Doçentlik Tezi), Erzurum.
- Ökse 1999 *Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları (2. Basım).

- Peters 1972 “Altınova’daki Kerpiç Evler”, *Keban Projesi 1970 Çalışmaları*, ODTÜ, Keban Projesi Yayınları Seri 1, No. 3, Ankara: T.T.K. Basımevi: 73- 89.
- Redford 1998 The Archaeology of the Frontier in the Medieval Near East: Excavations at Gritille, Turkey, Archaeological Institute of America Monographs. New series: No. 3, Philadelphia.
- Redford et. al. 2001 “Excavations at Medieval Kinet Turkey: A Preliminary Report”, *Ancient Near Eastern Studies* 38: 58- 138.
- Sagona et. al. 1995 “Excavation at Sos Höyük 1994, First Preliminary Report”, *Anatolian Studies* 55: 193- 218.
- Sagona et. al. 2004 Archaeology at the North-East Anatolian Frontier, I: An Historical Geography and Field Survey of the Bayburt Province, Ancient Near Eastern Studies Supplement 14, Belgium: Peeters.
- Sevin 1995 *İmikuşağı 1*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tekinalp and Ekim 2005 *Kuzey Doğu Anadolu’da Bir Ortaçağ Yerleşimi*, BTC HPBH Arkeolojik Kurtarma Kazıları Projesi Yayınları: 2, Ankara.
- Tekindağ 1968 “Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim’in İran Seferi”, *Tarih Dergisi*, Sayı 22, İstanbul: 49-78.
- Turan 2001 *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Boğaziçi Yayınları 2001 (6. baskı), İstanbul.
- Yazıcı 1998 “Coğrafya”, *Cumhuriyetin 75. Yılında Tercan*, Ankara .
- Yalçıklı and Tekinalp 2002 “Mezra Höyük 2001 Yılı Kazıları” *Ilısu ve Kargamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ- TAÇDAM Yayınları: 107- 138.